

Krhoun, Mečislav

Básně z let 1862-1867

In: Krhoun, Mečislav. *Básnické dílo Jurije Fed'kovyče*. Vyd. 1. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, c1973, pp. 95-137

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121012>

Access Date: 06. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

**BÁSNĚ
Z LET
1862–1867**

V té době, kdy Fed'kovyč vydal svou sbírku „Поезиі“, začaly v časopisech vycházet jeho další básně. Během roku 1862 vyšlo na 24 básní a poém a v rukopisu zůstávaly dvě obsáhlé poémy. Připočteme-li k nim 10 čísel z r. 1863, z nichž některá mají rozsah dost značný, bylo tu dost materiálu na další básnickou sbírku. K jejímu vydání ovšem nedošlo. Básně vycházely postupně v časopisech. Začátkem r. 1862 byly tištěny v Didyckého „Slově“ a ve stejné moskvofilsky orientovaném „Halyčanině“, později v časopisech „Večernycji“ a „Meta“.

Básně vydávané r. 1862 jsou po stránce tematické a ideové přímým pokračováním tvorby uveřejněné ve sbírce „Поезиі“. Především je tu velká skupina básní vojenských, obsahující dvanáct čísel lyrických a tři poémy. Týkají se všech období Fed'kovyčovy vojenské služby, všech jeho prožitků a zkušeností: období rekrutského zoufalství, duchamorné služby v posádce, provázené palčivou touhou po domově a blízkých lidech, účasti ve válce v Itálii. Básně se od sebe liší intenzitou prožitků, vnitřních pocitů a stavů. Vedle lehce naznačených, písňově zachycených dějů, citů, tužeb a přání máme tu hluboce, takřka analyticky vyložené problémy, plné mučivých pochyb a vnitřního zápasu. Vedle romanticky stylizované básně „Нічліг“ a lidově zpěvného náčrtu „Хустка“ máme zde hluboce pravdivý obraz „Шельвах“ a krví psanou poému „Новобранчик“. V jedné věci jsou všechny tyto básně jednotné: všechny zahaluje neúkojný smutek a hluboká melancholie vyplývající z tragického životního pocitu. Ani jediná z těchto vojenských básní není veselá, ani jediná není junácky rozmáchlá. Fed'kovyčovi vojáci jsou nevojensky měkkí, uszlzení, prostí jakéhokoliv projevu junáctví. Již Horbal to básníkovy vytýkal, ale Fed'kovyč nechtěl a nedovedl tvořit postavy heroů v rakouské císařské uniformě. Věděl dobře, že on i všichni jeho rodáci ztrácejí mladá léta a prolévají svou krev za cizí věc. Básník to nemohl říci přímo a nahlas, ale vyslovil tuto myšlenku ve své poémě „Новобранчик“, vyslovil ji jasně, i když jen zdánlivě mimochodem:

А й ми козаками?
Козаки за свій край та волю ся б'ють, —
А ми за що б'ємось?¹⁾

K tomuto pochopení národní tragédie básník dospěl na základě vlastních prožitků, vlastního osudu, své osobní tragédie. Proto jeho vojenské básně často splývají se sférou osobní a básníkův lyrický hrdina splývá s básníkem samým. Vidíme to na nejstarší písni této skupiny „Нічліг“.²⁾ Patří k básním, které vznikly na samém začátku básníkovy ukrajinského tvoření. O tom svědčí okolnost, že báseň je prosta vášnivé osobní noty, kterou se vyznačují básně psané v době, kdy se básníkovy vojenská služba stávala nesnestitelnou. Pochází ještě z období, kdy básník svůj osud světem se toulajícího vojáka zmirňoval poezií, nebo jak básník obrazně praví, hrou na šezdaru a zpěvem.

Avšak jiné vojenské básně jsou mnohem konkrétnější. Báseň „Шельвах“³⁾ vznikla snad z básníkovy zkušenosti v Sedmihradech, neboť líčí krutou zimu,

¹⁾ Пис. I, 148—49.

²⁾ Пис. I, 105.

³⁾ Пис. I, 107.

třeskutý mráz a fyzické utrpení mladého vojáka stojícího na stráži. Tento obrázek takřka výtvarné výmluvnosti a lidského smutku ukazuje hluboký básníkuv soucit s utrpením jeho vojáka. Tato pravdivá báseň je jednou z nejvýmluvnějších protimilitaristických básní v ukrajinské literatuře XIX. století a snad nebylo v Rakousku druhého básníka, který by podobně psal v humanistickém a protivojenském duchu jako tento „k. u. k. Leutnant“ rakouské armády.

Ve stejném duchu a v týchž intencích je napsána báseň „Зиле“⁴⁾ Je to svérázná varianta básně „Товарими“ ze sbírky „Поезиї“. I ona je ohlasem rakousko-francouzské války a předvádí scénu umírání mladého hulána, který prosí své přátele, aby ho dobili a zkrátili tak jeho utrpení. Je to opět jedna z básní, která strhává veškerý nimbos hrdinství z válečných dějů, ukazuje utrpení člověka a nesmyslnost zabíjení. Tato tragická báseň končí apoteózou něžných dívčích rukou, které dovedou na hrobě nasázet květiny, mátu, routu a bérвіnek, jako symbol věčného života. Neboť vstane-li mrtvý voják v májové noci z hrobu, uvidí, že vše pominulo, jen zeleň na hrobě zůstává věčně.

Písňová strofická forma (pět dvojstrof kombinujících šestiverší se čtyřverším) a písňový proměnlivý rytmus, řada písňových obrazů, dobře odporozovaných lidové písni, zmírnění naturalistického obsahu prvních dvou strof idylickými obrazy strof následujících — to vše poněkud znevýrazňuje základní protiválečnou myšlenku básně. Protest proti válce se ozývá zřetelně v čtyřveršové části první strofy, kde básník praví o svém hrdinovi:

Шпурнув палаш, шпурнув піку
На шовковї трави;
Тільки доли, тільки віку,
Тільки твоєї слави!⁵⁾

Reminiscenci na válečná léta v Itálii je báseň „Лист“, připomínající sentimentálním vztahem dvou vojáků dřívější básně „У Веронї“ a „Ой пічка то тїха“. Zdá se, že je to další variace tématu přátelství, zpracovaného v těchto básních. O jejím pozdějším vzniku svědčí vyjádření vřelého vztahu k matce a příliš sentimentální a rozněžnělé pojetí přátelství. Motiv smrti ukazuje snad na dobu, kdy básník přestál zápal plic.

Báseň „Хустка“⁶⁾ je zpěvná oslava dívčí touhy a věrnosti. Oslava mládí a prostý lidový tón s řadou typicky huculských představ a obrazů dodávají této básni jisté pohody a lehkosti ve srovnání s ostatními básněmi této skupiny, ovšem tento dojem je jen zdánlivý. Neboť v posledním dvojverší básně příznak možné smrti mladého hulána tragicky pointuje.

Roku 1862 v číslech 25, 28, 30, 34 a 43 časopisu Večernycji vyšly Fed'kovyčovy lyrické básně v lidovém tónu, které Ivan Franko v sebraných spisech básníkových shrnul pod společný název „Думки“. První z nich „Болить мене головонька“⁷⁾ v kolomyjkovém rytmu je výrazem básníkovy nespokojenosti z vojenské služby. Ve třech závěrečných verších vyslovuje Fed'kovyč své mínění o vojančině stejně důsledně a lapidárně jako v básni „Зиле“:

4) Пис. I, 108.

5) Пис. I, 108.

6) Пис. I, 116.

7) Пис. I, 124.

Цісарська слава
Красить наші китаєчки
Кроваво, кроваво.⁸⁾

Stavba básně je zajímavá: začátek je vzat z lidově milostné písně (je ve sbírce Holovackého v I. d. na str. 220 a 251), ovšem také pokračování je lidové provenience; posílání nějaké věci jako posla od syna k matce je zcela běžný a typický obrat v lidové poezii. Celá báseň by mohla být lidovou písní.

Varianta této básně se vyskytuje v poémě „Новобранчик“. Je to další tvůrčí variace motivu „krvavé kitajky“ jako posla k matce. Souvislost obou variací ukáže srovnání:

Думка:

Болить мене головонька
Від чого-не знаю;
Зв'язав би я китаїкою
Китаїки не маю.
Пустив свою китаєчку
На море, на море:
Плини, моя китаєчко,
У гори, у гори.

Новобранчик:

Хибай свою головоньку
Китаїкою зв'язу...
Але ж бо я, легіники,
Китаїки ни маю,
Пустив свою китаєчку
Долів по Дунаю —
Кривавую, сльозавую
До венечки в гості.⁹⁾

Obě tyto varianty jsou myšlenkově totožné. Také forma je stejná, neboť v obou případech jde o lyrický kolomyjkový verš. Rozdíl je v aplikaci těchto veršů. V prvním případě jde totiž o báseň samostatnou s přesně zamýšlenou a plně provedenou a ukončenou architektonikou, ve druhém případě jde o vložku ve zcela jiném architektonickém celku.

Druhá dumka začíná opět dvojverším vypůjčeným z lidové písně: „Межи двома гороньками світить місяць с зіроньками“¹⁰⁾ (varianta této lidové písně je zapomenána ve sbírce Holovackého v d. III na str. 135), ale dále již zaznívají variace básníkovy, vzpomínky na mládí, na rodný kraj a na trpké probuzení z mladistvého opojení zvukem vojenského bubnu a vojenské trubky: básník nenahmatá své bujné kučery a tváře mu omývají slzy. Je to opět uvědomění si smutného stavu, jehož příčinou je vojenská služba. Fed'kovyč básně tohoto druhu tvoří zvláštním, dost svérázným způsobem: bere si základní motiv z lidové písně, ten slouží jako motto básně, jež básník dále rozvíjí svou fantazií.

Takovým způsobem je tvořena také třetí dumka „Злетів сокіл понад оріл“¹¹⁾ jejímž tématem je utrpení a smutek mladého vojáka, zavřeného pro jakýsi poklesek do vězení. Těší se na svobodu, ale radost mu kazí pomýšlení, že ho mohou bít. Je to velmi realistický obrázek rakouské vojančiny, kterou básník nenáviděl stejně jako jeho huculští krajané.

Další dumka „Ой жовнір я, легіники“¹²⁾ je nářkem na osud, který přinutil jinocha být vojákem, a poslední „Ходжу-блуджу по дорозі“¹³⁾ (i tento začátek je napodobením lidové písně „Ходжу блуджу дубровами“, kterou

⁸⁾ Пис. I, 124.

⁹⁾ Пис. I, 145.

¹⁰⁾ Пис. I, 124.

¹¹⁾ Пис. I, 125.

¹²⁾ Пис. I, 126.

¹³⁾ Пис. I, 126—27.

zaznamenal Holovackýj v d. III. na str. 372), je výrazem stesku a touhy po rodné Bukovině.

Celý půvab těchto básní je v jejich naivitě a prostotě. Nejsou bohaté myšlenkově, ale jejich citové variace jsou mnohotvárné a díky zpěvnosti formy, bohatství dikce, nevšednosti a přece nehledanosti, avšak účinnosti obrazů působí na čtenáře hlubokým dojmem. Takto postavit do svých služeb lidovou píseň dovedl u ukrajinských básníků jediný Ševčenko. Feďkovyč se po této stránce zcela vyrovnal svému mistrovi, neboť byl vlastně jedním z lidových zpěváků. Převzal od nich tvůrčí metodu, tematiku, jejich poetiku, jejich představový a obrazový aparát, řeč i veškerou citovou bezprostřednost a konkrétní reálnost. Proto jeho osobní citové výlevy a jeho intimní vyznání mohla nabýt obecné platnosti a v řadě případů zlidovět.

Básník uveřejnil v 18. čísle časopisu Večernycyji r. 1862 báseň „Гуцулка“,¹⁴⁾ v níž si stěžuje na opuštěnost a bídu v císařském vojsku:

Та коби ж то сиротина без роду, без роду —
Але ж бо то гвер царський сушить мою вроду.¹⁵⁾

Vyzývá své lvovské přátele na pomoc, prosí, aby mu nedali zahynout. Báseň je odrazem toho životního období, kdy básník usiloval o propuštění z vojska a doufal, že mu přátelé pomohou při založení nové existence v občanském životě. Píše tedy báseň zcela osobní. Ale dovede jí dát takový šat, dovede své soukromé touhy a osobní přání tak formulovat, že báseň nemá podobu umělé básně, výrazu duševního stavu jedincova, nýbrž je obecným výrazem nespokojenosti Hucula-vojáka ve vojenské službě a jeho touhy zprostit se jí. Tento objektivní dar, vlastní tvůrcům lidových písní, je v této a jiných podobných básních nejvýraznějším rysem Feďkovyčovy tvorby.

Máme ještě jednu intimně osobní báseň o podobném názvu „Гуцулки“.¹⁶⁾ Je to zdánlivě soubor pěti čtyřveršových popěveků v kolomyjkovém rytmu, v nichž básník nezávažnými veselými verši zpívá o svém osudu. Zamyslíme-li se nad básníkovými slovy, poznáme, že popěvky jsou ryze osobní. První dva jsou výrazem básníkovy nejistoty v době, kdy v Sedmihradsku požádal o zproštění z vojenské služby. Zní tu především obavy z intrik ze strany „Němců“, jak ve svých dopisech a básních nazýval představitele rakouských vojenských úřadů. Další popěvek vyjadřuje naději v pomoc lvovských přátel, od nichž očekával, že mu pomohou dostat se z nehostinných Uher do vytoužené Haliče, zejména do kulturního centra Ukrajinců Lvova. Poslední dvě strofy jsou adresovány Feďkovyčovým vojákům. Básníkova koketerie se smrtí je rovnocenná jeho zpěvacké hrdosti a obě jsou výrazem jeho lásky ke světu a životu.

Objektivizační schopnost v duchu lidové písně, kterou jsme nazvali nejvýraznějším rysem Feďkovyčovy lyrické tvorby, je význačným tvůrčím prostředkem i pro poémy, které básník v této době napsal. Individuální se v nich snoubí s typickým, subjektivní s objektivním, postoj vzdělaného básníka s naivní fantazií lidového pěvce. Báseň „Золотий лев“¹⁷⁾ je toho nejlepším

¹⁴⁾ Пис. I, 117.

¹⁵⁾ Пис. I, 117.

¹⁶⁾ Пис. I, 117—118.

¹⁷⁾ Пис. I, 113.

příkladem. V dějovém základě této poémy je událost z básníkovy života, která hluboce zasáhla do jeho osudu: jeho odvedení na vojnu. Význam této události byl zvětšen a bylo jí dodáno zvláštní zabarvení, byl na ni položen zvláštní citový důraz ex post, z básníkovy hlediska let šedesátých, kdy se mu vlivem národního uvědomění vojenská služba stala nesnesitelnou a kdy své odvedení na vojnu začal považovat za své největší osobní neštěstí. Ale vedle tohoto osobního momentu je v dějové základně poémy i druhý, objektivní prvek. Je to skutečnost, že na vojnu byli často odváděni hoši z chudých rodin, kteří bývali jejich živiteli, zejména na statcích, kde otec zemřel. Matka-vdova zpravidla neměla dost prostředků na výkup syna, jehož odchodem na dlouhodobou vojenskou službu statek hynul a rodina se ocítala v bídě.

Tyto dva elementy, osobní a objektivní, básník spojuje ve svých poémách a vytváří tak básnické obrazy, které okouzlují citovou hloubkou a přesvědčují životní pravdou. K tomu přistupuje specificky fed'kovyčovská výstavba syžetu. Básník sice má vlastní kompozici, ale v rozvržení poémy cítíme lidovou dumu, básník tvoří své obrazy, svá přirovnání, rozvíjí svou poetiku, ale každý jeho verš jako by byl přejat z lidové písně, jako by ho básník úmyslně hledal a přenesl do své souvislosti. V tomto postupu je Fed'kovyčova originalita i specifická, tajemství jeho působení na současníky a životnost jeho díla ještě dnes. „Золотий лев“ začíná stejně jako lidová píseň. V lidové písni, „мати сина леліяла“, u Fed'kovyče důvěrněji, náladověji „ой леліяла 'го, колисала“. Fed'kovyč uměl vyprávět o něžné mateřské lásce k dítěti slovy, která zněla jako verše lidové písně, ovšem jeho slova byla pečlivě vybraná, zbavená primitivního obsahu, zjemnělá a uhlazená. Avšak příměry jsou autentické a plně prostého původu. Matka praví synovi:

Рости ми буйний, як то сине море,
Рости ми красний, як ті чорні гори¹⁸⁾

Autentičnost básníkovy příměrového umění poznáváme v takových verších:

... виріс козак Соколович
Хороший, красний як попович.¹⁹⁾

Podobně je Fed'kovyč mistrem lidové elipsy a hyperboly. Má smysl pro náznak, symbol a spojuje dvě zdánlivě vzdálené představy, které ovšem vnitřně spolu těsně souvisejí:

Гой ріже тамбор в три набати:
Задумав цісар бранку брати.²⁰⁾

Jeho hyperbola má určitou matematickou pestrost: číselný výraz není paušální, je přesný a pozoruhodný svým vyjádřením: триста тисяч без одного. Ve třetím odstavci naší poémy popis odvodu začíná naivně:

З'їхалися да капітани,
Та майори, та гетмани.²¹⁾

¹⁸⁾ Пис. I, 114.

¹⁹⁾ Пис. I, 114.

²⁰⁾ Пис. I, 114.

²¹⁾ Пис. I, 114.

Je tu i lidové epiteton „slavný“, když básník mluví o černovické „verbecírce“, ale nejednou naivní lidovost přechází v obraz typicky intelektuální, nečekaný a překvapivý spojením kancelářských úkonů s lidovými básnickými představami:

Та стали писати, малювати,
На папери затягати
Соколі очі і чорні брови.²²⁾

Básník dovede myslet prostě, naivně a všímá si jako primitivní venkovský člověk určitých nápadných detailů, proto v jeho verších nacházejí místo nejen šavle, pušky a náboje, ale také stříbrné knoflíky na kabátě a výložky. O nich ovšem se neříká červené, nýbrž „jako kalina“. Představa vojenského tambora a zvuk bubnu jsou úzce spjaty s rekrutovou tragikou. Tambor tluče na buben, když jinocha vedou k odvodu, tamborův buben doprovází nováčka do války.

„Золотий лев“ není tragédií jinocha odvedeného na vojnu, je spíše tragédií matky, již císař odňal na stará léta jediného syna. Avšak přes veškerou pochmurnou atmosféru básně poéma neopěvuje jako báseň „Деєреп“ tragédii opuštěné matky a zoufalství rekruta, nýbrž je písní o mateřské obětavosti. Matka si nezoufá, věří ve svou sílu a ve svou práci, která jí dovolí syna z vojny vykoupit:

Але я пійду хата від хати
Тай буду прясти, запрядати,
Ой буду прясти теменької нічки,
Тай буду прясти неївши, без свічки,
Аби лиш грошики збити,
За тебе, синку, заплатити.²³⁾

Fed'kovyč vytvořil v této poémě překrásný typ matky statečné a milující, odhodlané překonat všechny překážky a obětovat vše pro štěstí dítěte. Přes svůj lidový ráz liší se však poéma od vojenských lidových písní. Ty líčí často matky rekrutů jako tvrdé ženy, které někdy syna odvedence dokonce proklínají (např. u Holovackého d. III., č. 1, s 100, čís. 20 a 21), vždy však jsou zoufalé a pasivní (např. ve sbírce Holovackého, III/1, s. 101—2, čís. 23). Fed'kovyč však zde vytvořil kladný typ aktivní ženy a milující matky.

Poněkud jinak byla koncipována druhá vojenská poéma tohoto období, totiž „Новобранчик“.²⁴⁾ Hlavní pozornost básník věnuje odvedenému jinochovi a jeho smutnému osudu, matka je pojata tradičně v duchu lidových písní, ne však záporně. Příběh sám je v této poémě velmi všeobecný, dokonce místy nejasný, jen napověděný. Poéma byla zamýšlena jako dílo lyrickoepické, v němž podstatnou složkou jsou vložky jednak osobního rázu, týkající se osudů samého básníka, jednak vložky obecného rázu, politické, národnostní, náboženské. To je vidět z celkového plánu poémy.

Fed'kovyč psal tuto poému v době, kdy stál na rozcestí svého života před důležitým rozhodnutím, zda zůstat ve vojenské službě, nebo z ní odejít a věnovat se zcela literární práci. Korespondence s přáteli svědčí o tom, že básník

²²⁾ Пис. I, 114.

²³⁾ Пис. I, 115.

²⁴⁾ Пис. I, 140.

toužil opustit vojenskou službu, avšak byla tu těžká otázka existence. Feďkovyč měl různé plány, některé zcela fantastické, např. chodit jako potulný zpěvák s lyrou, spoléhal na pomoc svých přátel. Hledal nějaký tichý kout, kde by se v klidu mohl věnovat vedle práce na chléb vezdejší také své literární činnosti. Ovšem tato snaha se nesetkávala s pochopením a básník se stával poněkud netrpělivým. Poéma „Новобранчик“ měla důrazně připomenout haličským přátelům básníkův stav a měla do jisté míry zdůvodnit jeho rozhodnutí odejít z vojenské služby.

Byla ovšem výrazem nejen jeho osobní touhy a nespokojenosti, nýbrž také kritikou politických, národních i náboženských poměrů ukrajinské společnosti, hlavně v Haliči. Odtud volba lyrickoepického žánru, který zakrývá vlastní záměr řídkým dějem a dovoluje v četných vložkách vypovídat aktuální postřehy a subjektivní názory. Básník si byl této možnosti dobře vědom, jak vyplývá z jeho korespondence. Byl si vědom také radikálnosti svých názorů, neboť když poslal svou poému K. Horbalovi, píše v dopise z října 1862: „Якби я був такий щасливий у бога, щоби Тобі ся мій „Новобранчик“ сподобав, то прошу тя, братчику, дай го де видрукувати, або в Вечерницях або де сам знаєш — коли міркуєш, що ни буду матя якого кабалика з поліційов; сли ж би се так мало бути, то волієш мого Новобранця на Україну післати.“²⁵⁾ Básník dobře tušil, že publikovat báseň takovou, jakou byl „Новобранчик“, není záležitost jednoduchá. Rakouská cenzura, jež byla v této době ve Lvově zcela v rukou Poláků, byla velmi citlivá, zejména šlo-li o věci národnostní a náboženské. Redaktoři ukrajinských časopisů měli s ní své zkušenosti, proto musili být velmi opatrní. Báseň, zaslaná Feďkovyčem K. Horbalovi, setkala se s pochopením ukrajinské společnosti, líbila se a rozšiřovala se v opisech. Když I. Franko chystal poému pro kritické vydání, měl v rukou její čtyři rukopisné kopie²⁶⁾ lišící se od sebe, takže můžeme mluvit o různých variantách. Kromě toho víme z básníkovy korespondence, že „Новобранчик“ byl hojně rozšířen v ukrajinské čtenářské veřejnosti a byl populární. Tak např. tarnopolská studentská „hromada“ psala básníkovi v dubnu 1866, aby jí poslal „Новобранця“.²⁷⁾ Ale báseň v plném znění za života básníkova nevyšla. 1. listopadu 1862 v 35. čísle časopisu „Вечерниця“ sdělovala redakce Feďkovyčovi, že jeho poému ve Lvově uveřejnit nelze.²⁸⁾ Rozhodla se tedy po úradě s Horbalem, který byl vždy patronem básníkových zájmů, poslat poému Kulišovi do Ruska, aby co nejdříve vyšla.²⁹⁾ Zda poéma byla poslána nebo ne, nevíme, je pravděpodobné že nikoliv,³⁰⁾ protože její přeprava do Ruska nebyla věcí snadnou. Vždyť tam byla cenzura neméně přísná než v Rakousku a posílat báseň přes hranice bylo neméně riskantní, nežli ji vydat ve Lvově. Nakonec věc byla vyřešena tak, že byl uveřejněn v časopise Вечерниця jen malý fragment básně, 29 veršů (t. j. verše 255—283) obsahujících čtvrtou politickou vložku poémy.

Později básník svou poému přeraboval, pravděpodobně aspoň dvakrát. Poprvé r. 1863, když chystal jakousi sbírku básní, která měla vyjít na Ukrajině

²⁵⁾ Пис. IV, 43.

²⁶⁾ Пис. I, 150—51.

²⁷⁾ Пис. IV, 128.

²⁸⁾ Пис. IV, 49.

²⁹⁾ Пис. IV, 43.

³⁰⁾ Пис. IV, 84.

(tj. v Rusku). O této redakci mnoho nevíme, neodchylovala se snad mnoho od té, která se nám pod názvem „Новобранчик“ zachovala. Podruhé básník přepracoval svou báseň v obsáhlou poému „Деєртир“, vydanou v kolomyjské sbírce. V původním znění, ovšem s cenzurními vynechávkami, poprvé byla báseň uveřejněna až po Fed'kovyčově smrti, r. 1889, v časopise „Зоря“. Měl tedy „Новобранчик“ pestrou historii.

Vezmeme-li v úvahu dobu, ve které byl napsán a pro kterou byl určen, jeho osudy odpovídají jeho revolučně odvážnému obsahu. Žádný z ukrajinských básníků kromě Ševčenka, zejména žádný z ukrajinských básníků v Haliči, nedovolil si ani zpracovat tak provokační téma, ani vyslovit takové odvážné myšlenky tak bezohledně jako Fed'kovyč. Jeho báseň vyšla z tematiky lidových písní, které dobře odrážely osud huculských chlapců odvedených do císařské armády a osud jejich rodin. Báseň se i syžetově upíná ke schematicke lidové písni: páni odvedli na vojnu syna staré nevidomé matky-vdovy, posílají ho do italské války, matka a sestra zůstávají v zoufalství — jako v lidové písni. Ale tady již vzor končí a promlouvá sám život. Huculský hoch trpí na vojně, proženou ho „ulicí“, a když dostane zprávu, že mu zemřela matka, spáchá sebevraždu. Na této tenké dějové osnově nezáleží mnoho, avšak dává básníkovi příležitost k lyrickým odbočkám, v nichž může mluvit o osudu své země, svého lidu i svém vlastním. Ve věnování poémy Konstantinu Horbalovi vzpomíná dne 1. listopadu 1852, kdy byl odveden na vojnu, a v Prologu k poémě, v němž hovoří k příteli zasvěcenému do svých aktuálních problémů, přímo se ztotožňuje se svým hrdinou a svůj osud nechává splývat s jeho osudem. Neboť ne hrdina poémy, ale básník byl zavát osudem tam, kde „куря ни пюють, де дзвони ни дзвоня“. Lidé odmítají přijmout mezi sebe ne hrdinu poémy, nýbrž básníka, jemu tvrdí, že nemají možnost dát mu existenci ve svém středu. Byla to výčitka básníkovým přátelům, že mu nechťeli opatřit místo v občanském životě, aby mohl opustit nenáviděné vojsko. Proto metá v Prologu prokletí, proto rozhorleně přesvědčuje čtenáře, že nic nechce zadarmo, proto si stěžuje, že pro zpěváka není kouska chleba.

„В нас хліб не вродився, нічо' не зібрали“ —
 Так люде до його, тай замкнуться в кліть.
 Бодай ви святого таки не діждали,
 Коли співакови кавалка вже ніть!
 Або ж я 'го, люде, задармо в вас хочу?
 Я буду співати, му серце томить,
 Я буду робити, аж вилізуть очи,
 Лиш дайте прожити, між вами прожити.³¹⁾

Tato dojemná básníková slova, jimiž se přímo doprošuje do národní pospolitosti, nastavují podivné zrcadlo soudobé ukrajinské společnosti v Haliči a jsou také svědectvím hlubokého a opravdového básníkovu vlastenectví, které nechce být jen deklarativní, nýbrž chce činnorodě splýnout s národním kolektivem. Ovšem situace v tehdejší ukrajinské společnosti v Haliči byla zvláštní. Sosákovi mohl jakžtakž imponovat pan Leutnant císařské armády,

³¹⁾ Пис. I, 140.

ale básník bez hodnosti a majetku byl mu víc než lhostejný. Dokonce i blízkým přátelům někdo takový byl vzdálený, zvláště když hledal u nich pomoc. Feďkovyč to dobře cítil, když napsal:

Ніби коли в латю, то він вже ни їх.³²⁾

Básníková touha má zoufalé a přímo tragické rysy: když se vyznal, jak velice si přeje zbavit se vojenských okovů, zřiká se dalšího naléhání a je odhodlán se zastřelit, neubijí-li ho „Němci“. Zde opět splývá básník s hrdinou své poémy a anticipuje jeho osud. Máme tu ukázkou básnickovy tvůrčí metody: skutečnost stmeluje s výmyslem, splétá sebe i svůj osud s hrdinou a s jeho osudem a stírá přesnou hranici života a poezie. Tak je vlastně poéma založena na ustavičné oscilaci mezi poezií a skutečností.

Děj poémy je přerušen šesti politickými a dvěma osobními vložkami, když nepočítáme výpady proti bohu, vlastenecké elegie nad padlými a básnickovy zmínky o vlastní tvůrčí práci. Takové zmínky nám prozrazují básnickovu metodu a jeho postup při tvoření, např. tyto verše:

Дивне, дивне, пане брате,
Серденько співаче, ,
Чуже горе виспівує,
А про своє плаче.³³⁾

Politické lyrické vložky jsou v podstatě protestem proti osudu ukrajinského lidu v Rakousku, řízeném živlem německým. Básník si dobře uvědomoval, že císařská rodina je německá, a jeho slova v poémě adresovaná císařovně obsahují významné oslovení „німецька царівне“, ač jeho hořké otázky mají osten nejen národnostní, ale také — a především — sociální. Dobu i básníka charakterizuje dobře druhá politická vložka, v níž básník říká:

Співав бих ще, та боюся,
Що відай ни можна.
Бо я правду лиш співаю,
Та й за правдов гину,
А ви правди не любите...³⁴⁾

Básníkův výpad proti císařské rodině je snad politicky nejodvážnějším činem tehdejší ukrajinské společnosti. Šlo tu v podstatě o crimen laesae majestatis, tím opovážlivější, že vycházel z péra příslušníka císařské armády, z péra důstojníka. Ukazuje to občanskou odvahu básníka, který si dovolil srovnávat prostou huculskou matku s matkou-císařovnou. Básník se nebojí říci, že nesmí ve své písni mnoho povědět, neboť prý to není dovoleno, protože vládci nemají pravdu rádi. To jsou smělá slova a nikdo jiný z ukrajinské společnosti v Rakousku neodvážil se taková slova pronést.

³²⁾ Пис. I, 140.

³³⁾ Пис. I, 146.

³⁴⁾ Пис. I, 143.

Příkrý odsudek „Němců“, jak autor stále nazývá Rakousko a všechny jeho úřední činitele, má své dobré důvody. Feďkovyč je vyjadřuje výstižným básnickým obrazem. V německé zemi prý roste jen líska, kterou Němci bijí ukrajinské chlapce, a nejvíce ty, kteří nechtějí být pány a teskní po svých domovech. Tento obraz je symbolický, básník jím naznačuje utrpení lidu a snahu vládnoucí německé vrstvy po jeho „odnárodnění“.

Další odbočka je věnována vnitřnímu politickému životu Ukrajinců. Ve všech ukrajinských zemích, na Ukrajině, na Podolí, v Haliči, všichni se počestně modlí k bohu za své předky, za kozáky, za svá bývalá knížata i za svou svobodu, která spí hluboko v hrobě. Jen občas padne otázka, zda se už nikdy neprobudí, a pak se země opět modlí. Ale bůh neslyší modlitby, protože on také spí. Je to prudký výpad básníkův proti mrtvolnému klidu Ukrajinců, zejména v Haliči, kde se žilo vzpomínkami na minulost, zatímco současný život jim unikal. Byl to útok na soudobý historismus, zejména v literatuře a v kulturním životě. Národ se opíjí minulostí, pěvci zpívají o minulé slávě, ale nikdo nedbá o její návrat. Čeká se, až bůh vrátí svobodu. Ale bůh spí a Haličané nevědí, kdy se probudí, protože sami se nedovedou probudit. Feďkovyč tu podrobil kritice celý národ, celou společnost za její pasivitu, za nedostatek vůle k odporu. Vyzývat tehdejší společnost takovou, jak ji znal a pozoroval, k odporu, k revoluci přímo, nebylo možné. Ale občas mluvil zcela jednoznačně.

Ve své kratičké páté politické vložce, v níž vzpomíná kozáků, praví, že se kozáci bili za svou svobodu a za svou zemi. A když pozoruje Ukrajince v rakouských vojenských kabátcích, klade bolavou otázku: *Za co válčíme my?* Na otázku ovšem přímo neodpovídá, ale není pochyb, jaké měl přitom představy, neboť vzpomíná Dovbuše a vyzývá ho, aby vstal z hrobu:

Встань друже! Ми дужи, ми вже на рекрути
А мусимо гинуть, то будемо гинуть —
Але ни під лозовинов
В німецькі неволи, —
За руський край загинемо,
За руськую волю.³⁵⁾

Poslední politická vložka, která je závěrem básně, má charakter věštby pro budoucnost. Básník v ní rozvíjí vizi vzkříšení ukrajinské svobody, obnovy politické samostatnosti, spojení všech ukrajinských zemí, vyhnání nepřátel ze země. Poéma „Новобранчик“ je jedním z nejvýraznějších Feďkovyčových projevů politických, je to jeho nejaktuálnější báseň, v níž mluví přítomnost. Touto poéмой básník manifestuje své vlastenectví, ne programovou frází, nýbrž kritikou daného politického stavu a zastřenou výzvou k boji za svobodu.

Vedle politických prvků obsahuje Feďkovyčova poéma také momenty náboženské. Feďkovyč nenáviděl katolickou církev a viděl v Římu tradičního nepřítele ukrajinského lidu. Jak známo, sám přestoupil na pravoslaví a proti Římu, papeži, jezuitům často ve svých básních útočil. Ve své poémě se několikrát dotýká církevních poměrů v Haliči. Psát o církvi a náboženství v Rakousku nebylo možno otevřeně. Cenzura byla v tomto ohledu velmi přísná.

³⁵⁾ Пис. I, 149.

Proto básník své názory a svou kritiku projevuje jen ve zmínkách, narážkách, v krátkých šlezech, řečených nenápadně, jen mimochodem. Když např. básník mluví o tom, že v Haliči bůh spí, dodává, obrací se k Haličanům:

Але тепер лишити, най спити,
Аж церкви церкви стануть.³⁶⁾

Obrat vyjádřený posledním veršem, zdánlivě nesrozumitelný, je namířen proti uniátům, kteří se hlásili k poslušnosti papeži. Tento obrat vysvětluje závěrečná politická vložka rozvíjející vizi vzkříšení Ukrajiny. K projevům tohoto velkého osvobození patří také, že

... церкви-сь одцурють
Андхриста з Риму.³⁷⁾

Ale mluvíme-li o Feďkovyčových náboženských názorech, pak je na místě postavit otázku, zda vůbec byl Feďkovyč nábožensky založen. Ražení představy, že bůh Haličanů spí, že oni se marně k němu modlí, může být výsledkem rozbolestněného vlasteneckého citu, jak o tom svědčí verše:

А Господь наш як спити так спити,
Коли устане, Галичане?...
Хто зна, коли... А серце вяне,
Так дивячись на руські рави,
Так дивячись на руську кров,
Що миє землю мов водов
Погану землю.³⁸⁾

Ale další otázky, které básník klade bohu, jsou již něco víc než jen výkřik rozbolestněného srdce. Když se ptá boha, zda už nemá peněz, že zaprodal svět zlodějům a jejich libovůli, když vyzývá boha, aby svůj svět vykoupil dřív, než ho „lutři“ snědí, to už je rouhání, to zbožný člověk považuje za blasfémii. Byl Feďkovyč zbožný, když psal svou poému „Новобранчик“, jak to tvrdí Makovej?

Jak již bylo řečeno, básník ve své poémě spojuje strasti svého hrdiny se svými osobními svízeli, ale také utrpení národní mu splývá s utrpením osobním. Proto v poémě najdeme i vložky osobní, které in margine utrpení hrdiny i národa hovoří o básníkovi samém. Takové intimní vložky jsou v poémě dvě. První ve zpěvné kolomyjkové formě vypravuje, jak básník posílá svou krvavou a slzami prosáklou kitajku po Dunaji své staré matce. A přitom vzpomíná, že jeho chalupu Lachové rozbořili a nechali mu jen starou matku, která ho v slzách čeká, až se vrátí na Bukovinu. Protože jde o narážku na události r. 1848, jichž se básníkova matka i jeho bratr zúčastnili, autor osobní, resp. rodinné utrpení spojuje s národním.

V druhé odbočce intimního rázu opět si stěžuje:

Продали мя ляхи в німецькі некрути,
Втопили ми долю, втопили мій світ.³⁹⁾

³⁶⁾ Пис. I, 147.

³⁷⁾ Пис. I, 150.

³⁸⁾ Пис. I, 149—150.

³⁹⁾ Пис. I, 146.

Osobní výpad proti Lachům je podložen nejen národnostním antagonismem mezi Ukrajinci a Poláky, daným historickým vývojem a soudobými poměry politickými, ale má i své intimní zabarvení. Je diktován básnickými vztahy k otci Adalbertu Hordynskému, jehož přičiněním byl básník vzat do vojenské služby. A tak nenávisť proti otci-Lachovi vybuchla zevšeobecněním, básník, který nenáviděl otce-Poláka, obrátil svou nenávisť v tomto případě proti všem Polákům. Není potřebí zdůrazňovat nereálnost celé této situace, jejíž zvláštnost a fiktivní nepřejnost otce synovi vložil Makovej ve Feďkovyčově životopisu. Fakt je, že básník na hlavu otce a Lachů házel všechno své hoře, všechno své neštěstí, které viděl v tom, že jako voják musil opustit svou Bukovinu a ukrajinskou společnost. Pocit opuštěnosti, vyhoštěnosti z domova a národní společnosti zesiloval se tím více, čím více Feďkovyč toužil po vystoupení z vojenské služby a čím více se chtěl věnovat jen poezii. Hledal vinníka té své životní situace, o které praví:

Соломяна виля — цісарська сямбрыля,
В куті десь за плотом — там руський співак.⁴⁰⁾

„Новобранчик“ je tedy poérou nejen o smutných osudech huculského „legině“ ve vojenské rakouské službě, ale také o smutném údělu ukrajinského lidu v rakouské monarchii i o smutném osudu autora poémy.

S poérou „Новобранчик“ úzce souvisejí ještě dvě básně: básnické poslání „До Михайла Дучака“, které má silně osobní ráz, a úryvek z jakési blíže nám neznámé poémy „Квіти-діти“, plně rozehvělého národního citu a národní vzpoury.

O poémě „Квіти-діти“, jejíž úryvek byl uveřejněn v časopise Вечерниці č. 27 z r. 1862 a která ve stejném rozsahu byla uveřejněna I. Frankem v sebraných spisech,⁴¹⁾ v korespondenci nemáme ani zmínky. Makovej přijímá existenci této poémy bez výhrad. Praví, že Feďkovyč zamýšlel prý nějakou poému „Квіти-діти“, neboť z ní dal do tisku malý úryvek.⁴²⁾ Přečteme-li však tento úryvek pozorně, musíme zapochybovat nejen o existenci poémy, ale dokonce i básníkova záměru. Z této doby máme bohatou korespondenci básníka s přáteli. V ní jsou zmínky o všech větších básních, které Feďkovyč psal, jsou zmínky i o jeho plánech. Avšak o poémě „Квіти-діти“ není nikde v korespondenci ani slova, ač se básník mnohokrát zmiňuje o poémě „Циганка“, mnohokrát mluví o poémě „Новобранчик“ nebo o básni „Зраділля“. Vzbuzuje tedy mlčení o poémě „Квіти-діти“ podezření. A když pozorně čteme úryvek této poémy, připomíná nám téměř doslovně znění části poémy „Новобранчик“. Srovnajme verše z poémy „Квіти-діти“ s analogickými verši z poémy „Новобранчик“!

Квіти-діти:

Ох Боже мій милий і ти вго бачиш,
Як він ся низенько на квіти склонив, —
Тай з ним не затужиш, за ним не заплачеш?
Хиба то не ти 'му сю долю судив?
Хиба то не твої кохали го гори,

⁴⁰⁾ Пис. I, 146.

⁴¹⁾ Пись. I, 121.

⁴²⁾ Житєпис, 233.

Ті гуцульські гори, бервінковий край? —
 Хиба то не твоє занесло го море,
 Де люде не руські, не руський ручай?
 Де сонце тя топить, а преці не гріє,
 Де вітер тя сушить, а преці не віє,
 Де й камінь співає, лиш русин мовчить?
 Ох Боже мій милий, там русину жить?⁴³⁾

Новобранчик:

Ох Боже мій милий! А ти його бачиш,
 Як він ся низенько у квіти склонив;
 Тай з ясної зорев за ним ни заплачеш?
 Хиба то ни ти му так долю судив?
 Хиба ж то не твої плекали го гори,
 Ті гуцульські гори, бервінковий край?
 Хиба ж то не твоє занесло го море,
 Де люди ни руські, ни руський звычай?
 Де сонце тя топить, а преці не гріє
 Де вітер аж сушить, а преці не віє.⁴⁴⁾

Srovnání těchto dvou míst ukazuje na souvislost obou děl. Víme z korespondence, že Fed'kovyčovi záleželo na tom, aby jeho „Новобранчик“ byl uveřejněn. Souhlasil s tím, aby byl publikován za hranicemi na ruské Ukrajině. Víme rovněž, že z důvodů cenzurních nebylo možné celou poému uveřejnit ve Lvově. Nakonec byl uveřejněn jen malý úryvek. Je tudíž možné, že jiný úryvek — buď poněkud upravený proti původnímu textu nebo podle jiné varianty — byl dán do tisku samotným básníkem nebo jeho přáteli a redakce dala název se zřetelem k závěrečnému čtyřverší úryvku, v němž poslední dva verše znějí:

Доки білі квіти-діти
 Погуляти вийдуть.⁴⁵⁾

Jak známe Fed'kovyčovu tvůrčí manýru, můžeme předpokládat různé úpravy poémy „Новобранчик“. A podle vši pravděpodobnosti žádné poémy „Квіти-діти“ nebylo, šlo tu jen o upravený úryvek poémy „Новобранчик“. O blízkosti obou úryvků svědčí ještě i ta okolnost, že oba úryvky byly uveřejněny téhož roku (1862) v nepříteli od sebe vzdálených číslech (27. a 36.) téhož časopisu (Вечерниці).

K poémě „Новобранчик“ se myšlenkově velmi úzce připíná Fed'kovyčovo básnické poslání „До Михайла Дучака“. M. Dučak z vesnice Zastavňa byl jedním z nejmilejších Fed'kovyčových přátel v době jeho vojenské služby, s kterým ho spojovalo srdečné přátelství-pobratimství: Dučak byl podle huculských zvyků Fed'kovyčovým „zvaným bratrem“. Básník mu ve své tvorbě věnoval několik básní, např. překrásný pláč-elegii v kolomyjské sbírce básní, a mnoho zmínek.

Báseň „До Михайла Дучака у славній Заставній“⁴⁶⁾ je stejně jako osobní vložky v poémě „Новобранчик“ zrcadlem básníkovy velmi rozbouřeného

⁴³⁾ Пис. I, 121.

⁴⁴⁾ Пис. I, 248.

⁴⁵⁾ Пис. I, 121.

⁴⁶⁾ Пис. I, 136.

duševního stavu. Příčina je táž jako v poémě „Новобранчик“: nemožnost dostat se z vojenské služby a také nejistota, co se stane, bude-li propuštěn. Tyto myšlenky uváděly básníka chvílemi v zoufalství. V takové chvíli se obrací k pobratimovi, aby mu připomněl staré přátelství, společné osudy ve vojenské službě, svůj současný bídný stav na vojně a touhu zhynout. V Prologu k poémě „Новобранчик“ vyjádřil úmysl zastřelit se, v naší básni snuje myšlenku o utopení. Tato záliba v romantické představě vlastní smrti je výrazem básníkovy přecitlivělosti, která se jinak reflektovala v sentimentálním postoji k životu, avšak ve chvílích životních zkoušek a těžkostí nabývá rysů tragických. Na dně toho však leží touha v podstatě sobecká, stát se předmětem politování, slz, vzpomínek. Je něco přímo ješitného v básníkově přání, aby jeho „zvaný bratr“ na jeho pamět nasypal vysokou mohylu a nasadil tam kvítí, i když bereme v úvahu lidovost těchto představ. Básník sice praví, že sláva bude patřit ne jemu, nýbrž Dučakovi, o kterém budou lidé vyprávět, jak vroucně vzpomíná na svého přítele. Ale závěrečné verše poémy týkají se Fed'kovyče a varují motiv, zaznívající již v poémě „Новобранчик“:

Ляхи его замучили
Німці 'го добили...⁴⁷⁾

Motivická jednotvárnost a opakování myšlenek, i když se básník snaží o formální rozmanitost střídáním rytmů, stylistickou a syntaktickou aktualizací (např. začáteční verše), rýmovou a epitetickou naléhavostí (нецько моя, люба моя, сиза моя) snižuje poněkud hodnotu této básně. Básník v ní nepřináší nic nového obsahově a sebevražedná manie snižuje citovou působivost. Báseň vznikla současně s poémou „Новобранчик“ a básník se nedovedl osvobodit z atmosféry, kterou tuto poému prosytil.

Zcela jiný ráz má poéma „Пыра“.⁴⁸⁾ Nebereme-li v úvahu subjektivní úvod — věnování příteli Semenu Narivňakovi v Novosilci Kostjukově — celá báseň je objektivní, složená z pěti výpravných scének, v nichž je naznačen prostinký děj a vyzvednuta naivní, ale ušlechtilá základní myšlenka. Tematiku vzal básník opět z vojenského života, tentokrát z italského tažení. Hrdinou je už jaksí tradičně huculský jinoch — syn vdovy, ale tentokrát ne chudé, nýbrž zámožné. Hrdina je na rozdíl od hrdiny poémy „Новобранчик“ prost vši sentimentality a tragiky. I když jde na vojnu, nezoufá si, nenaříká, jde hrdě a věří v návrat. Vlastní děj začíná teprv druhou kapitolkou poémy. Básník nás tu uvádí in medias res a celou tuto kapitolku kromě dvou nejnmutnějších úvodních strof buduje dialogicky, ba přímo dramaticky. Kreslí národní charakter vojáků, Ukrajinců, Poláka a Němce, podle jejich poměru k zbloudilému ptáku, výru, který se octl ve vojenském ležení. Fed'kovyč vojáky-Ukrajince diferencuje povahově: jeden je poverčivý, druhý hrubě otrlý, kaprál je lhostejný k osudu nočního ptáka, protože je naplněn vnitřní nespokojeností. Jeho slova:

А піла би тому —
Лиш я міркую вже, кому.⁴⁹⁾

⁴⁷⁾ Пис. I, 139.

⁴⁸⁾ Пис. I, 127.

⁴⁹⁾ Пис. I, 131.

jsou zřejmě namířena proti tomu, kdo je všechny žene na krvavé pole, do války. V této na pohled nevinné větě se tají vzpoura ukrajinského člověka proti vládě, mluví z ní nespokojenost samého básníka. Rozdíly v národní povaze vojáků se uplatňují ve chvíli, kdy vojáci začnou rozhodovat o osudu výra. Polák projeví jistou ukrutnost, když chce živého ptáka vhodit do ohně, Němec sobeckou hltavostí, když chce výra upéci a sníst. Jen mladý huculský legián projeví soucítí, když zachraňuje ptáku život kouskem slaniny a krajícem chleba, nabídnutým za výra německému kadetovi. Jeho lidský vztah k ptáku se projeví činem a slovy soucítu:

„Диви, яка в'на бідна!“⁵⁰⁾

Nejvýrazněji, ale také nejzáporněji je vykreslen německý kadet, kontrast mezi ním a mladým ukrajinským vojákem, přirozeně lidským a ušlechtilým ve svém vztahu k okolnímu světu, je velmi výrazný a příznačný pro Feďkovyče právě v době, kdy „Pyry“ psal, tj. v době těžkého rozhodování o své budoucnosti. Z korespondence víme, že „Pyra“ byla hotova v říjnu 1862, neboť již v říjnu ležela v redakci časopisu Вечерниці. Ležela tam již asi nějakou dobu, protože se Feďkovyč táže K. Horbala ve svém říjnovém dopise z r. 1862, neví-li něco o jejím osudu. Horbal asi redakci připomenul Feďkovyčovu báseň, neboť redakce v 35. čísle z 21. 11. 1862 sdělila básníkovi, že „Pyry“ dostala a čísla 37. a 38. z r. 1862 báseň přinesla. Tyto údaje nám potvrzují dobu jejího vzniku a básníkovu náladu, jak se projevila v druhém zpěvu poémy.

Při četbě třetího zpěvu musíme dát za pravdu názoru Makovejovu, že Feďkovyč nebyl účasten žádné skutečné bitvy v italském tažení. Neboť o průběhu bitvy nemá jasnou představu. A nemá také schopnost evokační, neumí nakreslit bitvu z fantazie. Snad ani nechce, protože plastické vidění nebylo básníkovi cizí, vzpomeňme si např. na báseň „Ой нічка то тиха“. Básník ovšem rád maloval scény idylické, kdežto krvavé válečné scény ho odpuzovaly. A tak jeho vylíčení bitvy je lyrické, rozdrobené na stručné úvahy, kratinké popisy, elegické pláče. Nakonec se básník zaostřuje na svého hrdinu a tak si připravuje čtvrtý zpěv.

V něm jsou baladicky emotivní úvodní obrazy přírodní: měsíc se úkradkem šine zpoza hřbitova červený jako upír, zpoza lesa se vynořují černé mraky jako klášterní zdivo, které chce přikrýt mrtvé před upírem, jenž jim jde pít krev. Za upírem jdou dovršit dílo zkázy na mrtvolách padlých vojáků vlci, kuny, psi a vrány. Celý baladicky příšerný obraz končí se hlasem výra. Tento obraz ukazuje k německým romantikům a v závěrečné fázi k lidové poezii, ustavičnému zdroji básníkovy fantazie. Po této romantické atmosféře bojiště následuje obraz vojáka-hrdiny poémy, vdovina syna, ležícího s těžkou ranou pod dubem, kde minulé noci zachránil výra, který nyní zachraňuje svého zachránce před vlky. Tento zpěv — stejně jako předchozí — skládá se z řady obrazů souvisejících spolu jen velmi volně, i když vnitřní souvislost je nepochybná. Ale kompozice těchto zpěvů stejně jako celé básně je málo pevná, je rozdrobena na sled obrazů izolovaných, netvořících souvislou epickou jednotu. Básník byl k tomu nucen i tematikou i základní myšlenkou. Příběh je naivní a nepravděpodobný, básník ho naladil na happy end a sám si byl jistě vědom všech slabín.

⁵⁰⁾ Пис. I, 132.

Jako jeden z mála příběhů v díle Fed'kovyčové končí naše historie šťastně a básník ve snaze zdůraznit její nepravděpodobnost a nereálnost, její básnivost dává jí pohádkové zakončení:

І я там бив із колядов
Тай — піде правду діти —
Удовонька, як та голубка,
Все кубочок мені по кубку, —
Все гай!
Нехай
Здоровенька і відповість,
Коли не ладна моя піснь.⁵¹⁾

Při všech slabinách celku nemůžeme si nepovšimnout některých překrásných momentů v poémě. Jsou to folkloristické obrázky Štědrého večera, inspirované ukrajinskými koljadjkami a šedrivkami, lidovými zvyky, lidovým „bytem“. První a poslední zpěv je líčení Štědrého večera na huculské vesnici. V prvním zpěvu vládne ničím nerušená idyla:

Уведе радість; Господь сам
Сідає з домом до вечері...⁵²⁾

V posledním zpěvu je sice táž optimistická a klidná nálada, je ovšem po válce, proto leckdo vzpomíná syna v daleké cizině, leckoho bolí srdce pro toho, kdo zahynul. Mistrně několika verši zachytil básník náladu masopustu na způsob lidového popěvku:

Прийшли нарешті і м'ясниці,
По всім селі гуде,
З дівок стали молодиці,
А з парубків — люде.
І-гу!⁵³⁾

Pravdivě a se zálibou líčí básník domácnost zámožné vdovy, její dům, její chování. Snad v této postavě zachytil některé rysy své matky. Snad líčení celé atmosféry vdoviny domácnosti bylo vzpomínkou na domov, který básník opustil jako mladý chlapec. Celé to líčení různých typických podrobností venkovského života nese pečeť konkrétnosti a pravdivosti.

„Пуга“ je zajímavá i po stránce formální. Básník v ní střídá různá metra podle situací, snaží se jimi také vyjádřit atmosféru děje. V první části začíná své vyprávění o matce a synu měkkým veršem elegické dumky, z něhož hned v druhém odstavci přechází ke klidnému metru koledy, a třetí odstavec o masopustu zní jako bujná rozpustilá kolomyjka. Ve čtvrtém odstavci, vypravujícím o životě zámožné vdovy, uplatňuje Fed'kovyč epicky verš střídavě devítislabičný a osmislabičný a konec první části tvoří tři čtyřveršové kolomyjkové

⁵¹⁾ Пис. I, 136.

⁵²⁾ Пис. I, 129.

⁵³⁾ Пис. I, 129.

strofy. Ač většina druhého zpěvu je dialogizována, úvodní dvě šestiveršové strofy jsou složité rozměrem jednotlivých dvojverší spjatých rýmem stejné kvality, který svou ostrou mužskou kadencí připravuje zmatenou srážku vojáků o výra. Vidíme z toho, že básník dovedl dobře sladit formu s obsahem, zvolit si takový verš, rým a také ovšem výraz, které plně odpovídaly myšlence a ději.

Fed'kovyč v tom období své tvorby, o kterém právě mluvíme, tj. v prvních letech šedesátých, rád psával různá posláni svým bývalým druhům z vojny. Někdy to byly samostatné básně, jako „До Михайла Дучака“, jindy to byly úvody k větším básním, jakási věnování těchto básní přátelům. Báseň „Пура“ věnoval, jak již bylo řečeno, příteli Semenu Narivňakovi z vesnice Novosilka Kostjukova, s kterým prožil válku v Itálii. Najdeme tu řadu životopisných podrobností, svědčících o srdečném vztahu obou, některé z nich známe z básnickovy korespondence, např. o tom, jak si Semen při jedné návštěvě u básníka vyprosil jeho fotografií a doma si ji pověsil mezi ikony.⁵⁴⁾ Přestože básník mluví o chudobě obou, která jim brání ve shledání, posláni má ráz optimistický, klidný, odpovídající svou náladou poémě, která je proniknuta myšlenkou, že po překonání obtíží přichází klid a spokojenost. Nutno si je však zasloužit klidným, lidským postojem k životu, „mít čistou duši“, která je pravým majetkem.

Poémy „Золотий лев“, „Новобранчик“ a „Пура“ neuzavírají ještě řadu básní s vojenskou tematikou. Nemožnost uveřejnit poému „Новобранчик“ přiměla básníka k přepracování této básně, jež nakonec vyrostla v rozsáhlou skladbu, básnickou povídku „Дезертир“, která byla uveřejněna v kolomyjské sbírce. Teprve tímto dílem se Fed'kovyč definitivně vypořádal s tématy z vojenského prostředí. V lyrice a v drobnější epice se po roce 1862 vojenská tematika již nevyskytuje.

Mluvíme-li o vojenské tematice ve Fed'kovyčově poezii, musíme si být ovšem vědomi toho, že není nikdy sama sobě účelem. Básník v ní ventiluje myšlenky sociální, politické, národnostní, vkládá do ní své osobní snahy a touhy. Vojenský život, vojenské sebevědomí, válečné vzpomínky jako prostředek oslavy vojenského stavu – to nikdy není jeho cílem. Žádný básník v bývalém Rakousku v té době nenapsal verše, které by ostřeji odmítaly militarismus, než to učinil Fed'kovyč. Jsou-li tedy jeho vojenské básně slavné a ještě dnes živé, jejich proslulost nepramení z oslavy války, nýbrž z její kritiky a odmítání. Proto by bylo správnější mluvit o Fed'kovyčových básních protiválečných a protivojenských.

V téže době básník psal a uveřejňoval také básně s jinou tematikou. R. 1862 v 24. čísle časopisu „Вечерниц“ vyšel úryvek větší básně, nazvaný „З думи Циганка“.⁵⁵⁾ Fed'kovyč v říjnu 1862 sděloval K. Horbalovi, že píše poému „Циганка“. Poéma měla být šestkrát větší než „Новобранчик“ a měla být podle autorova plánu dokončena v zimě téhož roku.⁵⁶⁾ Avšak básník svůj záměr neuskutečnil. Tak rozsáhlou poému s cikánskou tematikou nikdy nenapsal. Neznamená to ovšem, že nezačal pracovat. Snad i zasílal úryvky své začaté poémy přátelům k posouzení s tím, aby je uveřejnili. Ovšem lyrický úryvek pod názvem „З думи Циганка“ byl uveřejněn dříve, než Fed'kovyč sdělil Horbalovi, že píše poému „Циганка“. V celém úryvku není ani sebe-

⁵⁴⁾ Пис. IV, 50.

⁵⁵⁾ Пис. I, 118.

⁵⁶⁾ Пис. IV, 43.

menší zmínka o nějaké cikánce. Zato je nápadná shoda tohoto úryvku jak v hlavní myšlence, tak v celkové náladě a dokonce i po stránce stylové a formální s básní „Квітки“, uveřejněnou ve sbírce „Поэзии“. Je-li to tedy opravdu úryvek ze zamýšlené poémy „Циганка“, je variací básně „Квітки“ Základní myšlenka a celková nálada spojují náš úryvek i s Fed'kovyčovou německou básní „Blumendeutung“

Jako druhou část úryvku „З думи Циганка“ uveřejnil Ivan Franko v básníkových sebraných spisech pod názvem „Легинь до циганки“ jiný úryvek,⁵⁷⁾ který vyšel až po básníkově smrti r. 1889 v 10. čísle časopisu „Зоря“. Tento druhý úryvek svým obsahem odpovídá spíše než předchozí nějaké poémě o cikánce, ač ani tu v centru básníkovy zájmu nestojí cikánka, nýbrž její milý, který odchází ke zbojníkům. Úryvek je vlastně hrdinovým monologem; v němž vypovídá své hrdé národní sebevědomí (Я русин, я гуцул, я знаю, що я!), vzdorně zpřetrhává všechnu rodinná pouta (Най трагитися дедя, най топиться мати) a pohrdá společností a veřejným míněním (А люде що скажуть, я тому байдуже).

I. Franko sděluje, že tento úryvek našel na konci sešitu, ve kterém byl autograf poémy „Новобранчик“ Z korespondence víme, že Fed'kovyč ve svém dopise psaném na jaře 1862 slíbil Horbalovi poslat svůj portrét a s ním také zlomek svého dramatu o Dovbušovi. Portrét poslal Horbalovi na podzim r. 1862 spolu s poémou „Новобранчик“ Se zřetelem k tomu, že zlomek „Легинь до циганки“ je obsažen v sešitě obsahujícím autograf poémy „Новобранчик“, který vlastnil K. Horbal, můžeme předpokládat, že Fed'kovyč splnil svůj slib daný Horbalovi a poslal mu zlomek hry o Dovbušovi. Svědčí pro to: 1. název „Легинь до циганки“ — Fed'kovyč názvů takto formulovaných nikdy v básních nepoužíval; 2. první dva verše, jimž chybí odpovídající rýmový protějšek, ač jinak je celý úryvek pravidelně rýmován střídavým rýmem; rýmovaly se tedy patrně — v předpokládaném dialogu legině a cikánky — první dva verše legině s posledními dvěma verši cikánky, které neznáme; 3. obsah: verše, jimiž se legině charakterizuje, plně odpovídají charakteristice Dovbuše, jak ho známe z pozdějších verzí dramatu „Довбуш“; 4. ideová náplň leginovy řeči: jeho huculské sebevědomí, jeho nenávisť k Polákům, jeho společenský vzdor, které nalézáme rovněž v pozdějších verzích dramatu „Довбуш“ Úryvek „Легинь до циганки“ není tedy s největší pravděpodobností fragmentem poémy „Циганка“, nýbrž je to nejstarší verze hry o Dovbušovi. Z toho můžeme vyvodit, že nejsou-li jmenované fragmenty částmi poémy „Циганка“, kterou Fed'kovyč připomíná v dopise Horbalovi, nezbylo po této poémě ani stopy, neboť stejnojmenná báseň z r. 1867 nemá s touto původní poémou nic společného.

Z výpravnych básní uveřejněných r. 1862 je pro básníkův názor na zbožnost příznačné vyprávění „Хто ся богу молити?“⁵⁸⁾ Jeho základní myšlenka je, že zbožným není ten, kdo se modlí a klaní bohu, nýbrž ten, kdo pracuje pro dobro bližního. Báseň, které autor dal podtitul „повість“, obsahuje básníkovy moldavské reminiscence, které kombinuje se vzpomínkou na vypravování nějakého lidového vyprávěče, od něhož přejal vyprávěcí manýru. Báseň je

⁵⁷⁾ Пис. I, 119.

⁵⁸⁾ Пис. I, 112.

vyprávěna klidně, popisy v ní jsou plastické a základní myšlenka je ostře vyzdvížena, proto i její účinek je bezprostřední. Vcelku má tato báseň půvab lidového barvotisku.

Do r. 1862 klade Makovej vznik poémy „Лук'ян Кобилиця“.⁵⁹⁾ Zdá se, že vším právem, neboť Feďkovyč v dopise třem přátelům, Таňačkeвычови, Клымковычови a Шаškeвычови, z ledna 1863 mluví o této básni jako o dokončené a připravené k tisku.⁶⁰⁾ I. Franko je velmi opatrný v datování, říká jen, že báseň byla r. 1865 již všeobecně známá, ale její vnitřní příbuznost s poémou „Новобранчик“, zejména protiněmecká nálada, ukazuje — podle jeho mínění — že pravdu má Остап Терлецькый, který tvrdil, že obě básně „Лук'ян Кобилиця“ a „Новобранчик“ vznikly takřka současně, tj. r. 1862.⁶¹⁾ Dosvědčuje to i básníkova korespondence. Vedle připomenutého dopisu třem přátelům vzpomíná básník naší poémy ve svém dopise Таňačkeвычови ze 17. V. 1863.⁶²⁾ Jeho otázka, co se stalo s poémou „Лук'ян Кобилиця“ ve Lvově, svědčí o správnosti Makovejova datování.⁶³⁾

Vznik Feďkovyčovy poémy je podmiňen několika faktory. Především básníkovým vlastenectvím, jeho láskou k rodné Bukovině a jejímu lidu. Z toho pak vyplývá nenávisť k jejich nepřátelům a k útlaku rodné země ve smyslu politickém i sociálním. Nenávisť vede básníka k myšlence odporu a k boji za svobodu, a to národně politickou a sociální. Feďkovyč se uchyluje do minulosti, aby našel ty, kdo za svobodu bojovali, ovšem nehledá nositele pradávnej národní svobody a státnosti, neopěvuje knížata a hejtmany, nezpívá o záporožských kozácích a o Siči, naopak všímá si hlavně bojovníků za sociální svobodu, zbojníků typu Dovbuše, a zcela uvědoměle manitestuje svůj odpor proti vládnoucímu společenskému řádu výběrem revolucionáře nepříteli dávné doby, jejímž byl sám svědkem jako dítě, osmačtyřicátníka Lukjana Kobylcyji. Tento představitel huculské selské rebelie r. 1848 vábil básníka nejen svou úlohou v životě Bukoviny a Huculů, ale také proto, že ke Kobylcyjovi měl básník osobní blízké vztahy zásluhou nevlastního staršího bratra Ivana Daškevyče a své matky. Ivan Daškevyč byl nejbližším člověkem a pomocníkem Lukjana Kobylcyji, jak píše Koržupová. Byl jedním z jeho nejčilejších agentů. Také Feďkovyčova matka měla úzké vztahy k povstalcům.⁶⁴⁾ Odtud tedy básníkův hluboký zájem o tohoto bojovníka za huculskou svobodu.

Pivovarov mezi prameny této básně správně uvádí vyprávění současníků o Kobylcyjovi a zprávy, které Feďkovyč získal od matky.⁶⁵⁾ Názor Koržupové, že básník sám slyšel Kobylcyju řečnit na shromážděních sedláků ve svém dětství, je snad méně pravděpodobný. Básníkovi bylo tenkrát pouhých 14 let. Faktem ovšem zůstává že v poémě „Лук'ян Кобилиця“ nalézáme mnoho autentismu, který byl snad podpořen i lidovou poezií, již Feďkovyč bezpochyby znal. Pivovarov připomíná, že o hrdinovi poémy existovaly lidové písně, např. „Впала, брате, карта“, „Лук'ян Кобилиця“.⁶⁶⁾

⁵⁹⁾ Пис. I, 165.

⁶⁰⁾ Пис. IV, 64.

⁶¹⁾ Пис. I, 171.

⁶²⁾ Пис. IV, 80.

⁶³⁾ Житєпись, 430.

⁶⁴⁾ „Юрій Федькович“, 12.

⁶⁵⁾ „Юрій Федькович“ 40—41.

⁶⁶⁾ „Юрій Федькович“. 40.

Fed'kovyč svou poému naplnil duchem odboje ne bez vlivu Ševčenkova. Správně říká Koržupová ve své monografii, že Ševčenkův duch revolučního protestu poznamenal Fed'kovyčovu báseň. Méně již se dá souhlasit s míněním Pivovarovovým, že Fed'kovyč pokračuje v rozpracování tématu Ševčenkových „Hajdamaků“, tj. v rozpracování tématu ozbrojeného odporu selského lidu proti sociálnímu a národnostnímu útisku. Ševčenko ukazuje skutečný boj, válečné děje, Fed'kovyč se však zobrazení válečných akcí vyhnul. Ačkoliv si plně uvědomoval nutnost ozbrojeného povstání, krvavé děje nerad popisoval.

Svou poému básník začíná idylickou malbou bukovinského života v minulosti. Makovej myslí, že první verše

Було колись в Буковині
Добре було жити⁶⁷⁾

byly Fed'kovyčem formulovány pod vlivem začátku Ševčenkovy básně „Ivan Pidkova“:

Було колись в Україні,
Ревіли гармати.⁶⁸⁾

Snad má Makovej pravdu, ač mohla působit také Introdukce „Hajdamaků“:

Була колись шляхетчина,
Вельможная пані.⁶⁹⁾

Je ovšem otázka, je-li v tomto případě potřeba předpokládat vliv Ševčenkův. Víme, že v některých případech básník přestylozoval některé Ševčenkovy verše, ale obrat, kterého Fed'kovyč použil na začátku své poémy, zapadá zcela přirozeně do kontextu, v němž se líčí šťastný a idylický stav Bukoviny v minulosti. Byla-li to reminiscence z četby, pak byla neuvědomělá.

Fed'kovyč vynáší v minulosti opravdu významné období Bukoviny, kdy byla součástí Valachie pod vládou proslulého „hospodára“ Stefana v XV.—XVI. stol. Kníže Stefan (1458—1504) svou obratnou politikou dovedl zajistit svému knížectví jistou dávku samostatnosti a blahobytu, jichž ovšem byla účastna také Bukovina jako součást knížectví. Fed'kovyč vzájemný poměr Bukoviny a Valachie zobrazuje vztahem dcery a matky, přenáší tedy veřejné dění do oblasti vztahů rodinných. Pro básníka je to typické: jeho měkké citové pojetí dějinných událostí nemohlo být jinak vyjádřeno, musilo přijmout obraz citově měkký, intimní. A zrovna takovým rodinným obrazem líčí básník rozklad a pád knížectví po Stefanově smrti: otec Stefan zemřel, matku Valachii zabili, děti sirotky, tj. jednotlivá území, „přijali za své“ „dobří lidé“: jednu Turek, druhou Rus a Bukovinu si odvedl Němec z Vídně. Pak ji prodal do dalšího otroctví polským panům.

K vyličení vši bídy bukovinského lidu používá Fed'kovyč účinných přírodních obrazů: krvavý Čeremuš pádí do moře, neboť na jeho březích vyrostly jako hory hroby těch, kteří byli umučeni Lachy nebo ze zoufalství si sami

⁶⁷⁾ Пис. I, 165.

⁶⁸⁾ Кобзар, 54.

⁶⁹⁾ Кобзар, 67.

vzali život. Smutně nařiká vrch Sokilskyj, pláče Sučava nad utrpením Huculů v otroctví u polských pánů. Bída a nedostatky lidu, o kterých básník mluví, dají se podle Koržupové potvrdit mnohými úředními dokumenty, např. písemnými stížnostmi sedláků. Využívá tedy básník ke svým typickým obrazům konkrétních historických taktů.

Feďkovyč staví Kobylycju vedle odvážných zbojníků, kteří byli bojovníky za svobodu bukovinského selského lidu. Ale je zvláštní, že nepřipomíná Dovbuše nebo jiné známé zbojníky, nýbrž Jurije Hindu a neznámého Pokoliju. Mako-vej tvrdí, že Hinda je postava neskutečná, vymyšlená Neubauerem, a zmínka o něm je mu svědectvím, že autor svou básně psal v téže době, kdy psal básně o Hindovi.

Tím, že se dovolává bojovníků za svobodu v minulosti ať již skutečných, nebo domnělých, chtěl Feďkovyč zdůraznit tradičnost snah Kobylycových. Ovšem Kobylycja byl bojovník za svobodu a revolucionář. Za osvobození lidu byl hotov dát život. Básník ho tedy nemohl srovnávat se zbojníkem, který — jako Dovbuš — byl kompromitován. Dovbuš přišel o život svou osobní neukázněností a tím jaksí nepřímou zradil lid a pozbyl slávy. Jurij Hinda na rozdíl od Dovbuše nebyl kompromitován. Když jeho vinou přišly dvě dívky o život, Hinda si zoutá a za svou vinu pyká dobrovolně. Pro svou humánnost může stát vedle Kobylycji. Pokud jde o Pokoliju, zdá se, že zbojník takového jména neexistoval a Feďkovyč si ho vytvořil podle ševčenkovského Hamaliji.

Kobylycju ukazuje Feďkovyč především jako agitátora, řečníka a organizátora. V bojové akci ho nevidíme, protože Kobylycja není hrdina bojující zbraněmi, nýbrž hrdina moderní, revolucionář, který bojuje rozumem, jehož zbraně jsou ideje, nikoliv sekera nebo puška. Nicméně Kobylycja není pasivní. Je rozhodný a činorodý. Jeho odhodlání navázat styky s maďarskými povstanci a rozhodnutí odejet do Uher k jednání s nimi ukazuje ho jako člověka plného energie a dobrého politika, alespoň jak na malé huculské poměry.

Poéma se skládá kompozičně ze šesti částí. První část věnuje básník minulosti Bukoviny až do chvíle Kobylycjo-va rozhodnutí vydobýt rodné zemi svobodu. Druhá část je lyrickým náladovým vyzněním minulých dějů se zřejmou snahou po romantické baladickosti s měsíčním svitem, rusalkami, sovami a podobnými rekvizitami, napovídajícími tragické zakončení příběhu. Třetí část tvoří scéna s „deputáty“, velmi ostře proticisařská a protiněmecká, plná sebedůvěry a sebevědomí. Feďkovyčova občanská statečnost se tu ukazuje v jasném a příznivém světle. Bylo potřebí mnoho odvahy napsat verše:

Цісар сидить на стільчику
Та в картах ся грає,
А ті гори буковинські
Нихай пропадають!⁷⁰⁾

Další část navazuje na scénu s poslanci bezprostředně jako interpretace jejich myšlenek. Je to lyrická vložka o snahách Němců vyhubit veškeré ukrajinské plémě a pohřbit je hluboko v hrobě. Básník na to odpovídá výzvou, aby Huculi udělali velikou rakev v zelené doubravě:

⁷⁰⁾ Пис. I, 168.

Та пішло до царя
В німецьку столицю.⁷¹⁾

I k těmto veršům bylo zapotřebí mnoho občanské statečnosti. Mnozí lidé tenkrát se je báli nejen opisovat, ale dokonce číst. Ukrajinská společnost v Haliči v těchto letech nebyla zvyklá na takovou poezii. Zejména verše proticísařské působily otřesně. Feďkovyč byl jedním z těch ukrajinských inteligentů v Haliči, jejichž politická vyspělost a svobodomyšlnost patří k vrcholům své doby.

Pátou část poémy tvoří řeč Kobylcjoва. Je to řeč politického agitátora par excellence. Začíná optimistickou výzvou k odvaze, přesvědčuje o naprosté pravdivosti hláсанých idejí a nakonec útočí na vládní systém argumenty hospodářskými i politickými a nechybí v ní ani návrhy na reformy.

Ми ни платим царщину
Щоб німці з за того
Справляли нам кайданячко...

Ми ни даєм до прийому
Сини наші бідні
Щоби цар бенкетував
За них собі в Відні.

.....
Він цар длі того,
Аби правду святу беріг
Як бога святого,
Аби нарід ушасливить,
А ни закопати!⁷²⁾

Tyto úryvky ukazují přesvědčivě, že Feďkovyč uměl sestrojít politickou řeč opozičního bouřliváka se vši realitou, věrně a účinně a nevařila mu při tom ani veršová forma. Plamenná řeč politického vůdce končí odvážným rozhodnutím navázat styky s maďarskými povstalci, získat pomoc od nich a začít revoluční akci.

Poslední část poémy nebývá vždy správně a pravdivě interpretována. Koržupová vykládá zakončení básně takto: „Поема закінчується розповіддю про те, що легіні випасують вороніі стада, чекаючи сигналу з Угорщини, щоб почати бій — це передгрозове затишшя перед великим, вирішальним боєм“.⁷³⁾ Mluvit zde o předbouřkové tišině není na místě. Závěrečných dvanáct veršů poémy nedává k tomu důvodu: V osmi verších této poslední části poémy se sice mluví o očekávání zprávy z Uher, zda nemají již sáhnout legiňové k akci, ale poslední čtyři verše jasně svědčí, že tu nejde o pokračování děje, vyloženého v předchozích částech poémy, nýbrž o scénu symbolickou: kdy přijde čas sednout na bojové koně, ví jen bůh, ale lid nechť se stále připravuje:

Ходим ми лиш, пани брата,
Стада допасати.⁷⁴⁾

⁷¹⁾ Пис. I, 169.

⁷²⁾ Пис. I, 169.

⁷³⁾ „Юрій Федькович“, 68.

⁷⁴⁾ Пис. I, 170.

Báseň „Робилиця“, která se nám zachovala v jediné kopii, zachráněné čirou náhodou Ivanem Frankem, je jedním z nejskvělejších projevů ukrajinské politické poezie 60. let minulého století v Haliči, je také jednou z nejlepších Feďkovyčových poém. Její obsah je vysloveně politický a opírá se o nejtvrdí skutečnost. Básník však dovedl z této tvrdé matérie vytvořit díky volbě příléhavých obrazů, výrazné řeči, dobře volených rytmu a hlubokého, opravdu básnického pohledu na věci všedního dne dílo hluboce poetické a umělecky dokonalé. Málo Feďkovyčových básní se může měřit s tímto jeho dílem.

V monografiích se zpravidla nepíše o drobných básních, které ve sbírkách básníků stojí stranou hlavního ideového proudu, příznačného pro sbírku v době jejího vzniku. Ale několik Feďkovyčových drobných básní, uveřejněných r. 1862 v časopise „Галичанин“, má svou zvláštní výmluvnost. Asi pro tento jejich zvláštní charakter je Didyckyj nezařadil do sbírky „Поезія“, raději je dal vytisknout v časopise, aby nenarušily celkový ráz sbírky. Mám tu na mysli básně „Думка“⁷⁵⁾ a „Сироти“⁷⁶⁾ Pro obě básně je charakteristický zvláštní drsný realismus, nešťitící se naturalistických představ. Báseň „Думка“, celkovou náladou příbuzná básni „Квітки“⁷⁷⁾ končí morbidní naturalistickou představou:

Біла черва точить груди.⁷⁸⁾

Druhá báseň „Сироти“ je rovněž drsně realistická, je zbudována na paralele osudů hochasirotky a opuštěného štěněte. Je z druhu těch básní, jaké ve sbírce „Поезія“ představuje báseň „Дитина“⁷⁹⁾ Obě tyto básně líčí tvrdost a zlobu světa a života. Líčení je prosáknuto vášnivým osobním zaujetím, takže při zdánlivé předmětnosti je báseň ostře subjektivizována. Takové básně, jichž ovšem není mnoho v celé básnickově tvorbě, ukazují Feďkovyče jako básníka dívajícího se na svět reálně, vědoucího, co může od života čekat, chápajícího jeho drsnou skutečnost.

Z jiných básní vydaných r. 1862 v časopise „Вечерниці“ zasluhuje pozornosti báseň „Бервінок“⁸⁰⁾ Představa barvíнку, poetické květiny lidových písní, je tu symbolem poezie, básnické tvorby. Básník, který tolik toužil, aby se dostal z nenáviděné vojenské služby do kulturního centra, do Lvova, dospívá nakonec k přesvědčení, že tvořit může jen ve svých rodných horách, které samy jsou inspiračním zdrojem poezie. Město jím být nemůže:

Але тужиш, милий друже,
За бервінком ти так дуже,
Не на міські ринки тра ти:
В гори, в гори 'го шукати!⁸¹⁾

Báseň „Не знаю“⁸²⁾ je další variací básně „На могилі мого брата“⁸³⁾ ze sbírky „Поезія“. V posledních verších této básně pravil básník:

⁷⁵⁾ Пис. I, 106.

⁷⁶⁾ Пис. I, 106.

⁷⁷⁾ Пис. I, 27.

⁷⁸⁾ Пис. I, 106.

⁷⁹⁾ Пис. I, 26.

⁸⁰⁾ Пис. I, 107.

⁸¹⁾ Пис. I, 107.

⁸²⁾ Пис. I, 120.

⁸³⁾ Пис. I, 63.

Я прийду до тебе шо року, шо маю
та й буду з тобою тужити.⁶⁴⁾

Jako na důkaz opravdovosti svěho slibu píše svou báseň „Не знаю“ ve chvíli, kdy opět přišlo jaro, rozkvetly růže a kalina, vrátila se kukačka a sokoli a jen mrtvý se už nikdy nevrátí z hlubokého hrobu. Proto básník bere svou píšťalu, jde na hřbitov a hraje písně o Dovbušovi a o routě, jen ho rmoutí, že to mrtvý nebude slyšet. Báseň končí povzdechem, kdo zahraje jemu, básníkovi. A jako ozvěna marnosti lidských snah zní závěrečné verše:

Не знаю, не знаю.⁶⁵⁾

Báseň sepsaná písňovým rytmem svědčí o ušlechtilé důslednosti Feďkovyč-člověka, o jeho sentimentalismu a básnicky je dalším důkazem tematické continuity a záliby ve variovaní některých témat.

Abychom pochopili báseň „Сему — тому, хто цураєсь свого дому“,⁶⁶⁾ musíme si uvědomit Feďkovyčův vztah ke Kobyljanskému. Oba spojovalo srdečné přátelství a Kobyljanskyj, jak již bylo řečeno, pomohl vlastně Feďkovyčovi proniknout na veřejnost. Když Kobyljanskyj změnil víru a odešel z vlasti, Feďkovyč těžko tuto věc snášel a nemohl se s ní smířit. V prosinci 1861 napsal Feďkovyč Kobyljanskému dopis, který je komentářem k naší básni.⁶⁷⁾ V dopise se ptá, proč Kobyljanskyj opustil svou víru a svou vlast, proč odešel ze země písní a poezie do země, kde oltářem je bankovní pult a věci nejsvětější je násobilka. Podobné myšlenky vyslovuje básník také v naší básni. Nžalil se v ní zejména rozvést myšlenku o zemi písní a poezie. Opakuje tu naléhavě tutéž otázku, kterou vyslovil v dopise:

Чо' ж кидаш, руський сину,
Україну матку?
Чо' ж кидаш, недовірку,
рідне Запороже...⁶⁸⁾

Pivovarov praví: „Приводом для написання вірша було зневажливе ставлення москвофільської газети „Слово“ і її редактора Б. Дідицького до української мови, культури.“⁶⁹⁾ Tento vývod nelze přijmout bez výhrad. Kdyby byl zcela pravdivý, pak je celá první polovina básně nesrozumitelná.

Druhá část básně se odchyľuje od výše citovaného básníkovy monologu-domluvy, i když logicky z něho vyplývá. Básník tu vpadá ve zcela jiný, diametrálně odlišný tón šibeničného veselí, který ovšem není prost hlubinného smutku. Od jedinečného případu přítelova přechází autor k zevšeobecnění: nejde již jenom o jednoho zbloudilého syna, který se zachoval nevděčně k matce-vlasti, jde o typický zjev odrodilců. Čeho se dočkala matka-vlast na svých synech?

⁶⁴⁾ Пис. I, 63.

⁶⁵⁾ Пис. I, 120.

⁶⁶⁾ Пис. I, 122.

⁶⁷⁾ Пис. IV, 34.

⁶⁸⁾ Пис. I, 123.

⁶⁹⁾ Юрій Фкдькович, Поезії, 1963, Київ, с. 303 (Бібліотека поета).

Трохи німця, трохи ляха,
Решту татарчати...⁹⁰⁾

odpovídá básník s trpkostí.

Tato myšlenka se objevuje také v poémě „Кобилиця“, je tedy pravděpodobné, že báseň vznikala v souvislosti s touto poémou. Báseň nekoučí tragicky. Básník prosí matku-Ukrajinu, aby neplakala a aby se natrápila, neboť on a jeho „bratři“, tj. národovci, nikdy ji neopustí. Báseň je charakteristická pro období vřelého ukrajinského národovectví, kdy nacionální myšlenka měla převahu v básníkově životě a v jeho díle.

Nacionální myšlenka dosahuje vrcholu ve dvou básních uveřejněných až r. 1863 v časopise „Вечерниці“, v básni „Нива“ a v básni „До мого брата Олекси Чернявського, що збудував міст на Черемші у Ростоках“.⁹¹⁾ Obě jsou poznamenány jednak nekompromisním nacionalismem, jednak osobním sebevědomím ve smyslu básnický tvůrčím, jednak bukovinským pravoslavismem, který ovšem je součástí nacionálního vědomí básníkova. Proti výraznému sociálnímu zaměření poémy „Кобилиця“ je však v těchto básních moment sociální zatlačen do pozadí.

Báseň „Нива“⁹²⁾ je obzvlášť agresivní ve smyslu nacionálním a sebevědomá ve smyslu básnický tvůrčím. Básník ji začíná útočným projevem nespokojenosti s národním životem v Halči:

Доки маю дождати
Заки Галич зможе встати?⁹³⁾

Je odhodlán sám se pustit do práce a podle vzoru svého učitele a „otce“ Tarasa Ševčenka probudit národně svou Bukovinu a naplnit ji vírou, nadějí a láskou ve smyslu národním. Několik momentů v této básni zasluhuje pozornosti: je to především básníkově sebevědomí, které mu diktuje jeho hrdý postoj buditelů a pracovníků na národní půdě, rovnocenného Ševčenkovi. Feďkovyč uznává Ševčenkovu prioritu, jeho vzor a příklad, ale na své půdě, v Bukovině, chce být „synem“ Ševčenkovým, pokračovatelem jeho díla, chce mu být rovnocenným, chce učinit ve své vlasti totéž, co učinil Ševčenko na Ukrajině:

Хай сіється Буковинов
Правда, віра, воля!
А я піду — як палата,
Так і бідна хата,
Піду руськов Українов
Женчиків збирати.⁹⁴⁾

Feďkovyč je si vědom, že se jeho práce neomezí jen na Bukovinu, že sklizeň bude pro celou Ukrajinu, že ho budou uznávat všichni příslušníci národa, mocní i ubozí. To je moment nesmírně zajímavý: Feďkovyč, dosud básník ubohých a pronásledovaných, básník trpících, najednou pod vlivem nesprávných výkla-

⁹⁰⁾ Пис. I, 123.

⁹¹⁾ Пис. I, 153.

⁹²⁾ Пис. I, 151.

⁹³⁾ Пис. I, 151.

⁹⁴⁾ Пис. I, 151.

dů Ševčenkova díla ztrácí — ovšem jen nakrátko — správné pojetí tendence ukrajinského Kobzara a mluví o beztrždní jednotě národa. Tak se dostává na pozice haličských nacionalistů, kteří hlásali beztrždní jednotu národa. Nacionalní idea je v básni tak silná, že se básník dovolává dokonce i nacionalního boha:

Вироста́й же, руський боже,
Пшеницю, як лаву!⁹⁵⁾

Sebevědomí básníkovo je vidět i z toho, jakou sílu připisuje své písni:

А я заспіваю по руському краю,
Щоб було далеко, далеко мя чути:
Від Чорної-гори до Дніпра-дунаю
Розспіся ми, пісне, бервінком та рутов!⁹⁶⁾

Jsou to všechno tóny u Feďkovyče neobvyklé. Je nepochybné, že zazněly pod vlivem Ševčenkovým i pod vlivem vlastních úspěchů po vydání sbírky „Поєзії“ a po uveřejnění řady dalších veršů v časopisech r. 1862. Báseň jistě po stránce estetické není nejzdařilejší. Básník nedovedl kriticky vážit svůj vztah k Ševčenkovi, nedovedl se vyhnout parafrázím Ševčenkových veršů a držet si svou tvůrčí nezávislost. Avšak jedna polehčující okolnost tu je: báseň není zachována v původním znění tak, jak ji Feďkovyč napsal. Z ohledu na cenzuru řada veršů byla buď zcela vyškrtuta, nebo aspoň zkomolena. Nemáme ani konec básně. Je také otázka, do jaké míry text, který leží před námi, upravili redaktoři. Jednostranně nacionalistický charakter básně vzbuzuje ne-li podezření, tedy alespoň překvapení a podiv, protože básník takové básně nepísal. Překvapuje zejména nepřítomnost prvků sociálních, které jsou u básníka vždy úzce spjaty s prvky nacionalními. Snad tu leccos napovídá poznámka Ivana Franka, že v kritickém vydání básníkových děl otiskl znění textu naší básně z 9. čísla časopisu „Вечерники“ z r. 1863 a že nenašel autograf básně, z něhož by mohl doplnit vynechaná místa a opravit zkomolená, jak to obvyčejně dělal, když měl k dispozici autograf.

Báseň „Нива“ je koncipována a vyjádřena ve dvou obrazech. První obraz je vystavěn na představách ze života zemědělského: básník zoře půdu, jak to dělal jeho „otec“ a předchůdce — je tu obsažena tradičnost a kontinuitnost selského způsobu života — zase je zorané pole a vzývá boha, aby dal úrodu — opět obraz selského způsobu života — a nakonec, když přijdou žně, výraz selské hrdosti — díkůvzdání bohu, že se pracuje na svém poli:

Що не підем зажинати,
Мов крепак мізерний,
У чужий край, чужі люде,
На коробку зерна.⁹⁷⁾

Druhý obraz je zbudován na představě u Feďkovyče obzvlášť o'líbené, na představě zpěváka, jehož píseň se šíří po celé rodné zemi a přináší radost a štěstí. Oběma obrazy je dána kompoziční dvojdílnost básně, jejíž střídavou

⁹⁵⁾ Пис. I, 151.

⁹⁶⁾ Пис. I, 152.

⁹⁷⁾ Пис. I, 152.

náladu vyjadřuje střídání rozměru: ve verších, vyjadřujících rozhodnutí a odhodlání, jde vážným chodem čtyřstopý trochej, který je ve verších naděje vystřídán veselými daktylotrocheji o nerovném počtu stop; v druhé části zazní nejprve čtyřstopý daktyl, který v závěru ustoupí lehkému kolomyjskému jambu. I po stránce formální je báseň „Нива“ jedním z časných pokusů Feďkovyčových o imitaci veršů Ševčenkových. V jeho básních totiž přechody z rytmu do rytmu podle obsahu jsou zcela běžné.

Druhá báseň „До мого брата Олекси Чернявського“ zdůrazňuje sjednocování ukrajinského lidu po obou stranách Čeremoše v Bukovině a v Haliči. I zde se v podstatě vyjadřují jednotářské snahy ukrajinských nacionalistů lvovských, hlásajících historické ideály svobody. Feďkovyč však k nim přidává ještě jeden prvek, u bukovinského básníka pozoruhodný jak po stránce etnické, tak po stránce osobní: přání, aby se z Bukoviny rozšířilo do Haliče pravoslaví:

... від нас знов
 Православна віра
 Най вернеться в Галичину,
 Най засвітить ясно,
 Щоб римського Анцихриста
 Туманища згасли.⁹⁸⁾

Bylo to ovšem přání v té době nespílitelné. Zajímavá je poznámka I. Franka v sebraných spisech básníkůvých, že v době Frankově po mostu, který opěvoval Feďkovyč, nezbylo ani stopy a Franko se dokonce ani nemohl o něm nic od současníků dovědět. Snad by o něm mohly něco prozradit archívy. Básník použil motivu této (skutečné nebo domnělé) stavby symbolicky jako obrazu národní jednoty Ukrajinců v Haliči a Bukovině.

Vedle těchto politicky vypjatých projevů básníkůvých vyšly téhož roku v časopise „Мета“ básně, které nám ukazují Feďkovyče ne jako bojovníka, nýbrž jako nešťastného, trpícího člověka. Je to řada drobných básniček: „Дарма“⁹⁹⁾ „Не можу“¹⁰⁰⁾ „Чекайте“¹⁰¹⁾ „Однако“¹⁰²⁾ „Зірньо моя“¹⁰³⁾ a „До керманича“¹⁰⁴⁾ Nejsou všechny napsány v téže době a za stejného duševního stavu, za stejné životní situace. Sešly se v prvním čísle časopisu „Мета“ náhodně. Škála jejich nálad je dost rozsáhlá: od smutně úsměvné „Чекайте“ přes rezignovanou „Дарма“ a „Не можу“, přes truchlivě smutnou „Зірньо моя“, přes zoufalou „До керманича“ až k pesimistické „Однако“. Všechny tyto básně ukazují druhou tvář básníkovu, tvář zklamaného člověka, který se nemůže zachytit ničeho na tomto světě, který nemůže doufat v slunečný kraj, kde srdce neumí plakat a kde se svět neodváží zraňovat a vysmívat. Básník se v těchto básních nezpovídá z křivd a utrpení, které mu způsobili cizinci a nepřátelé, nýbrž stěžuje si na rány, které utrpěl od svých, blízkých rodáků. Výmluvná je zoufalá báseň „До керманича“, v níž prosí voraře, aby ho vzal s sebou na kraj světa,

⁹⁸⁾ Пис. I, 153.

⁹⁹⁾ Пис. I, 157.

¹⁰⁰⁾ Пис. I, 157.

¹⁰¹⁾ Пис. I, 158.

¹⁰²⁾ Пис. I, 158.

¹⁰³⁾ Пис. I, 158.

¹⁰⁴⁾ Пис. I, 156.

Щоб тут не бувати,
 Бо й тут люде — такі люде
 як і другі люде.¹⁰⁵⁾

Když mu totiž cizinci budou křivdit a ubližovat, nebude mu líto. Jde tu asi o básnické vyjádření prvních zážitků zklamání po návratu do vlasti z vojenské služby. Básník toužil po vlasti a věřil v šťastný život mezi rodáky. Avšak naděje se ztratila, jeho maličká hvězdička zaniká mezi ostatními a je předmětem jejich výsměchu, do vysněného ráje se nedostane, bylo by lépe, kdyby ho vorař utopil v Dunaji.

Na otázku, do jaké míry měl básník právo mít tak pesimistický vztah k životní skutečnosti, odpovídal v básnickově životopise Makovej. Tato odpověď podložená psychologicky a beroucí v úvahu společenské skutečnosti tehdejší doby je pro básníka nepřívznivá. Žádal prý od soudobé společnosti věci, které mu nebyla povinná poskytovat. Vzato striktně z věcného stanoviska životopisec má pravdu. Ale básník toužil po pochopení svých snah společností, po uznání, po hlubším citovém vztahu společností k svému dílu, po místu, které mu jako duchovnímu vůdci lidu patřilo. Společnost to básníkovi nedovedla dát. Vzpomeňme si na mínění Draho-manovovo o tom, co mohla společnost z básníka učinit a co neučinila. Víme také, jak oslava dvaceti pěti let básnickovy činnosti s projevy přichylnosti a uznání širokých vrstev dovedla básníka v tvůrčím smyslu živořícího podnítit k opětnému tvůrčímu rozmachu. Měl tedy básník právo ke svým lyrickým steskům, měl toto právo alespoň subjektivně.

Pochmurná báseň „Однако“ byla napsána asi dříve než ostatní, týká se pravděpodobně ještě období básnickovy vojenské služby, kdy se mu situace zdála bezvýhodnou a básník upadl v takový pesimismus, že ani netoužil po slunečním svitu:

Однако жити в неволі:
 Чи небо чорне, чи синє.¹⁰⁶⁾

Tyto drobné lyrické básničky patří k nejvýraznějším a nejkrásnějším projevům Feďkovyčova básnického nadání. Projevuje se v nich sama podstata jeho básnické osobnosti. Jsou plné citu, myšlenkově jsou jasné jako křišťál, jsou prosté každé manýry. Nezní v nich ani lidová píseň, ani Ševčenko, ani kdokoliv z jiných vzorů a učitelů. Tu mluví básník sám o sobě, o své smutné opuštěné dušičce, narážející na tvrdý svět na každém kroku svého života, zoufalé, pochybující, nevěřící, a přece milující život. Není snad potvrzením životního kladu ta šelmovsky líbezná básnička „Чекайте“, kde na zavolání z onoho světa odpovídá básník s úsměvem:

Чекайте, любі, — по весні!¹⁰⁷⁾

I formálně jsou tyto mistrovské kusy Feďkovyčovy múzy prosté, odpoutávají se od kolomyjkových a šchedrivkových rytmů, běží jambickým chodem, pohrdají písňovými strofami, odmítají složité obrazy a příměry, upouštějí od

¹⁰⁵⁾ Пис. I, 156.

¹⁰⁶⁾ Пис. I, 158.

¹⁰⁷⁾ Пис. I, 158.

bohatých epitet, nesnášejí retrény, dokonce jen velmi úsporně využívají deminutiv a archaismů, tak typických pro ostatní básníkovu tvorbu. Jsou pravou básníkovou zpovědí, lyrickým zrcadlem duše. A umělecky jsou to vrcholné práce, nejkrásnější lyrická čísla, která ještě dnes hovoří živou a jasnou řečí ke čtenáři.

K nejpůvabnějším epickým výtvorům Fed'kovyčovým patří báseň „Писанки“, již básník dal podtitul „Повір'є народне“.¹⁰⁸⁾ Báseň vyšla r. 1863 v 1. čísle časopisu „Мера“ Odkud básník vzal k této legendě o matčině obětavosti námět, těžko říci. Snad mu posloužila některá huculská legenda o původu kraslic, snad některá moldavská. Ale zcela jistě nevzal z lidového materiálu nic více kromě popudu. Rozpracování tématu je jeho vlastní. Kristovy úzkosti na Olivetské hoře jsou paratrází biblickou, avšak matčiny úzkosti, její obětavost, její příprava dárku pro Piláta, aby si získala jeho přízeň a dosáhla synova propuštění, jsou tak lidské a tak lidové, myšlení Kristovy matky je tak kontorní s myšlením prosté huculské matky, která jde k pánům prosit za svého syna-legině, že básník vším právem nazval svou báseň lidovou. Zajímavá je forma této básně. Velmi nepravidelný verš nepřipomíná žádný z lidových rozměrů. Formou by snad naše báseň byla nejbližší koljadce. Ale je možné, že horlivý čtenář Goethových děl, jakým Fed'kovyč byl, píše svou legendu rozměrem, jenž napodobuje Goethem obnovený staroněmecký Knittelvers. Duch i jazyk básně je lidový ukrajinský se všemi znaky bukovinskými.

R. 1863 v druhém čísle časopisu „Мера“ vyšla balada „Шипітські берези“.¹⁰⁹⁾ Je to, jak správně a shodně tvrdí Makovej¹¹⁰⁾ a Pivovarov,¹¹¹⁾ přepracovaná báseň „Юрій Гінда“. Co vedlo básníka k tomu, že napsal novou variaci tohoto tématu? Lyrické variace byly u Fed'kovyče natolik běžné, že je musíme považovat za básníkovu tvůrčí metodu, odpozorovanou od lidových zpěváků a přešlou do básníkovy krve. Variace epické měly ovšem vždy nějaký vnější popud. Poému „Новобранчик“ básník přepracoval proto, že ho nemohl z ohledu na cenzuru uveřejnit. Jiné epické verše přepracovával, když chtěl hrdinovu postavu interpretovat novým způsobem, např. Dovbuše. Mezi baladou „Довбуш“ ze sbírky „Дикі думи“ leží různé pojetí hrdinovy postavy: Dovbuše — opryška (zbojníka) z lidových písní, Dovbuše — symbol osudu, Dovbuše — plod básníkových, halucinačních představ Vznik druhé redakce básně „Юрій Гінда“ souvisí snad s tím, že básník chtěl z baladické látky odstranit hrdinu, který neexistoval,¹¹²⁾ i když určitou dobu v jeho existenci věřil pod vlivem Neubauerova spisu. V novém zpracování balady odstranil příliš konkrétního, i když vymyšleného, Jurije Hindu a nahradil ho méně konkrétním „vatahem Dovbuščuků (t.j. vůdcem zbojníků) Ivanem kadeřavým.“ Druhý motiv variace staršího tématu je vzor Ševčenkových balad, kde motivy baladické byly více zdůrazněny. Autor asi cítil, že místní pověst o dvou zakletých sestřích-břizách nezdůraznil dost vydatně ve své básni „Юрій Гінда“, odtud snaha vyjádřit tuto okolnost lépe a výrazněji. Zatímco se elementy baladické pověsti octly v básni „Юрій Гінда“ jen velmi

¹⁰⁸⁾ Пис. I, 154.

¹⁰⁹⁾ Пис. I, 159.

¹¹⁰⁾ Житєпись, 432.

¹¹¹⁾ „Юрій Федькович“, 39—40.

¹¹²⁾ Житєпись, 233.

stručně na konci básně, „Шипітські берези“ začínají baladickou hřbitovní vizí a vlastní reálný podklad vykládají až potom, když čtenář je seznámen s baladickým dějem pověsti. Proti básni „Юрій Гінда“ jsou tu ještě jiné změny: místo „pana dvirnyka“ máme zde starou bohatou vdovu. Její dcery se také jinak jmenují. V básni „Юрій Гінда“ jsou to Akseňa a Maria, zde Oksama a Mitrana. V básni „Шипітські берези“ je více rozvedena scéna s cikánkou, změněn verš, který se neváže ve stroje. Také osud zbojnického vůdce je jiný než osud Hindův. Po smrti sester Hinda zanechá svou tlupu a zešílí, zatímco zbojnický vůdce Ivan je nedotčen smrtí děvčat. „Шипітські берези“ se liší od předchozí verze tohoto tématu také tím, že v nich básník často zasahuje do děje svým osobním komentářem, zatímco v básni „Юрій Гінда“ takové zásahy nenalzáme. Makovej¹¹³⁾ je toho názoru, že balada „Шипітські берези“ je lepší než „Юрій Гінда“, také Pivovarov vytyká řadu jejích předností, zejména fantastiku lidových písní, přítomnost sociálních motivů, mnohé jazykové prvky, shodné s prvky lidových písní, zejména zdařilá stálá epiteta.¹¹⁴⁾ Ale přese všechny tyto klady nelze „Шипітські берези“ stavět nad baladu „Юрій Гінда“. Nehledíme-li již na to, že „Шипітські берези“ jsou opakováním tematiky jednou již zpracované, tedy musíme v nich vytknout neúspornou organizaci syžetu. Některé podružné motivy, např. jednání s cikánkou, které v básni „Юрій Гінда“ byly řečeny stručně, jsou v naší baladě široce rozvedeny. Byly přidány také zbytečné podrobnosti o pohřbu obou dívek a zoufalství matky. Dívky jsou tu vykresleny nejen ve své žárlivosti, nýbrž i ve své erotické bezuzdnosti. Právě těmto motivům věnoval básník v naší básni více místa než v básni „Юрій Гінда“ a než bylo potřebí. Balada svou zdouhavostí, některými epizodami a nejasnou kompozicí projevuje ty zápory, které jsou příznačné pro pozdější baladu „Мертвець“ z kolomyjské sbírky.

Rok 1864 je neobyčejně chudý, pokud jde o publikační činnost našeho básníka. V tom roce, kdy vyšla prozaická povídka Таліянка a první dramatický pokus básníkův „Так вам треба“, Fed'kovyč neuveřejnil ani jednu báseň. Básník v tomto období tvořil málo, sám si toho byl dobře vědom, neboť v dopise příteli Таňačekvyčovi píše: „Я зледащів“.¹¹⁵⁾ Přes nepříznivé životní poměry Fed'kovyč přece jen zcela nesložil ruce v klín. Víme z básníkovy korespondence s přáteli, že chystal svou německou sbírku básní, že si horlivě připravoval materiál k dramatu „Довбум“. Proč se jeho práce neobjevovala v tisku, je věc poněkud nejasná. Korespondence z r. 1864, pokud se nám zachovala, je skoupá na zprávy tohoto druhu a situaci nám nevysvětluje. Avšak nápadné je, že Таňačekvyč ještě s dvěma mladými přáteli Jakovem Hudykem a Hnatem Harasevyčem napsali Fed'kovyčovi na velikonoce r. 1864 dopis, v němž jej povzbuzují velmi horlivě k činnosti a ujišťují jej o lásce a vážnosti, jaké se těší v ukrajinské společnosti jeho dílo. Toto povzbuzování uklidňování a pochlebování básníku stejně jako knížky, které přátelé básníkoví poslali, jsou dost výmluvným symptomem té situace, jaká se vyvinula po básníkově odchodu z vojenské služby v poměru mezi ním a jeho lvovskými přáteli. Tito přátelé Kobyljanskyj, Horbal, Таňačekvyč a mnozí jiní vykonávali funkci kritiků básníkovy tvorby častěji. Zvláště Danylo Таňačekvyч

¹¹³⁾ Житєпись, 432.

¹¹⁴⁾ „Юрій Федькович“, 40—41.

¹¹⁵⁾ Пис. IV, 100.

zasahoval do Feďkovyčovy literární práce někdy dost rozhodně. Víme, že měl Feďkovyče k tomu, aby nepsal prózou — a básník uposlechl. Taňackevyč měl připomínky i k básním, které později byly vydány v Kolomyji. Vyplývá to z Feďkovyčova dopisu z 12. VI. 1863 Taňackevyčovi, kde básník sděluje adresátovi, že všechny tyto básně přepracoval: „та видить ми ся, що тобі ся хоть тепер уподобають“.^{115a)} Patrně jejich první redakce nedošla Taňackevyčova souhlasu. Zásahy přátel nebyly básníkovi příjemné. Snad také redakce časopisů některé básně nepřijaly. Citlivý Feďkovyč se v důsledku toho dostával do stavu deprese, často si zoufal a počínal si nepředloženě. Báseň „До керманича“, „Зіронько“ a jiné podobné jsou výrazem takových stavů. Mlčení r. 1864 sotva bude mít jinou příčinu, i když básník píše o sobě, že lajdačí. Svědčila by o tom i ta okolnost, že r. 1865 vyšly tiskem dvě práce, jejichž náklad pravděpodobně obstaral sám básník, alespoň v jednom případě zcela jistě. A pak jsou tu netištěné práce, které Ivan Franko datuje rokem 1865, tedy klade je do doby blízké básníkovo mlčení.

Některé básně uveřejněné r. 1865 v časopise „Нива“ ukazují na vznik dřívejší, na rok 1863, kdy básník byl v chvilkovém zajetí nacionalistických idejí. To se týká zejména básně „Буковина“,¹¹⁶⁾ která je nadšeným vyznáním básníkovy lásky k rodné zemi. Představitelé všech bukovinských národností Hucul, Valach, Ukrajinec a Uher, svou prací zasluhují básníkovi pozornosti a lásky. Celkem však je tato báseň jen ideálním obrazem vlasti z doby, kdy básník toužil po návratu do rodné Bukoviny.

Zajímavější je báseň „Сам“.¹¹⁷⁾ Feďkovyč v ní využívá dovbušovských motivů k řešení stěžejní životní otázky: jaké místo si má básník najít ve světě Situace, kterou nám naznačil v úvodních verších, odpovídá těm životním okolnostem, ve kterých se ocitl v momentu, kdy odešel z vojenské služby. Neboť střelec, který marně hledal štěstí za „skleněnými horami“ (tak Feďkovyč nazývá Alpy!) a za mořem, který nenašel štěstí a byl opomíjen rodinou a odmítán lidmi, to je běžná maska našeho básníka. Masku střelce si oblíbil již od prvních německých básní a právě v dílech vydaných r. 1865 ji častěji použil. Střelcova pouť v měsíčním světle k Dovbušovu hrobu na Černoze je další varianta motivů uplatněných jednak v básni „Сонні мари“, jednak v německé básni „Die Heimkehr“. Jen celková nálada je změněna: v básni ze sbírky „Поезин“ jde o radostnou vzpomínku z mládí, plnou slunce a jara, v německé básni jde o sentimentální romantiku, v básni „Сам“ jde o osudové rozhodnutí básníkova života. Proto se obrací básník k bukovinskému hrdinovi Dovbušovi s otázkou, co má dělat na světě mezi lidmi. „Вони мене цураються“, stěžuje si Dovbušovi. Hejtman zbojníků mu navrhuje, aby se stal jejich králem. Ale střelec-básník odmítá, raději zhyne, nežli by koval v okovy svatou svobodu. Když odmítne také stát se vůdcem povstání utlačovaného lidu a národním mstitelem, Dovbuš z hrobu ho odsoudí, aby se stal básníkem a zpíval lidem. Báseň je prvním zpracováním námětu o postavení básníka ve společnosti. Tento námět Feďkovyč zpracuje ještě několikrát, ale výrazněji a pesimističtěji. První zpracování zdůraznilo jen nutnost stát se básníkem a zpívat těm lidem, kteří se straní zpěváka a odmítají ho. Pozoruhodný je básníkův proti-

^{115a)} Пис. IV, 84.

¹¹⁶⁾ Пис. I, 171.

¹¹⁷⁾ Пис. I, 172.

monarchistický postoj: v jeho povědomí je monarcha kat a žalárník. Ale básník odmítá také krvavou revoluci, pomstu, nenávisť. Snad proto je Dobušuův výrok přezíravý. Je to odsouzení básníka-střelce za odmítnutí revolučního činu, jak to říká Koržupová.¹¹⁸⁾ Báseň nám prozrazuje hluboce dramatickou roztržku básníkovy nitra. Cítí správnost požadavku být mstitelem národních křivd, ale nemůže se odhodlat ke zradě novodobých humánních principů lidskosti, které je nutno uplatňovat i vůči nepřátelům.

Rok 1865 znamenal v básníkově životě nově vzplanutí milostného citu, pohaslého od chvíle rozchodu s Emilií Marošániovou. Krátká epizoda lásky s Pavlínou Voljanskou, která skončila opět nezdarem, stala se podnětem několika básní, jejichž hodnota nebyla dosud dostatečně kritiky vyzvednuta, naopak tyto básně byly podceňovány. Ani pozdější doba nenašla k nim správný postoj. Jediný Ivan Franko je z povinnosti redaktora kritického vydání sebraných spisů shrnul do I. svazku, ať již byly tištěny nebo zachovány jen v rukopise.

První z těchto milostných básní je v rukopise zachované a Frankem zveřejněné básnické poslání „До Дмитра Лелика (цугфіра).“¹¹⁹⁾ Franko podle rukopisu určil přibližně jako datum vzniku této básně rok 1865 nebo 1866. Podle nálady, podle vřelého oslovení milované dívky zdá se pravděpodobnější, že báseň vznikla v době, kdy byl Feďkovyč pln naděje a víry ve šťastný výsledek svých milostných snah. Podle obsahu básně je dokonce možné předpokládat, že báseň vznikla ještě před diptichem „Дві пісні рожеві“.

Dmytro Lelyk, četař téhož vojenského útvaru, ve kterém sloužil Feďkovyč, byl jedním z oblíbených „zvaných bratrů“ básníkůvých. Feďkovyč se s ním setkal v květnu nebo červnu 1865, oba vysloužili vojáci vzpomínali na doby prožitě v Itálii a hovořili o svých současných osudech. Toto setkání dalo básníkovi popud k napsání básně, ve které se zamýšlí nad tím, jak spolu hledali ve světě své štěstí, které však nenalezli. Vrátit se do světa a opět je hledat není již síly — a kde je vůbec hledat. Snad se koupe v moři se svatou Nedělí, snad se houpá se sudicemi na skleněných horách. Básník tu opět uplatnil své pohádkové obrazy, vzaté jak z lidové fantazie, tak z vlastní představitosti, obohacené zkušenostmi z cest po Alpách. V druhé části básně se autor přenáší ze vzpomínek a přemýšlení do skutečnosti a poznává, že štěstí není za mořem, ve světě, nýbrž ve višňovém sadě za chalupou mezi štěbetajícími děvčaty. A pak již přímo přechází k ódicke oslavě své lásky:

Пане моя, Лядо моя,
Урочиште свято!¹²⁰⁾

Básnické poslání „До Дмитра Лелика“ je jednou z prvních básní v druhém období jeho milostného života. Nadšená ódicke oslava milované dívky potvrzuje tento předpoklad. Teprv později vznikly „Дві пісні рожеві“.

Od časů první Feďkovyčovy hluboké lásky k Emilií Marošániové cit lásky byl v básníkově tvorbě spjat s představou růže. První báseň, ve které se Feďkovyč vyzpovídal ze své lásky a zároveň rozloučil s milovanou, je vybudována na symbolice růže. Představa růže a mladého střelce, jak ji nalzáme v básni

¹¹⁸⁾ „Юрій Федькович“, 65.

¹¹⁹⁾ Пис. I, 183.

¹²⁰⁾ Пис. I, 184.

„Die Rose und der Schütz“, stává se pro básníka synonymem něžné, ale nešťastné lásky, kterou osud znemožňuje. V německé básni, kterou básník zapsal do památníku Emilii, pocit tragična není ještě dost intenzivní. Když střelec chce utrhnout nejkrásnější růži, osud řekne své veto: zlatý roh volá střelce k pochodu za povinností. S lety se však pocit tragičnosti zesiloval, pohádka o růži a střelci, která byla jen sentimentálně smutná, stává se osudově tragickou. Téma, které básník podle svého zvyku variuje, doplňuje se novými prvky. V básníkově ožívají dojmy vytěžené z císařské zahrady v Schönbrunnu, kterou navštívil za svého pobytu v Rakousích při tažení do Itálie. V střelcových rysech se objevují duševní stavy samého básníka, projevující tragické prvky. Je to nevíra v kladné vyznění milostné pohádky, těžká deprese z opuštěnosti, nedosažitelnosti osobního štěstí, krutého zásahu osudu do básníkovy života.

Fed'kovyč r. 1865 vydal sbírku německých básní, do které zařadil také báseň „Die Kaiserrose“. Báseň byla snad napsána po básníkově nezdařilém pokusu sblížit se s Julií Dyjakonovyčovou, ale tato epizoda se stěží odrazila v básni jinak než zesílením tragické nálady. Obsah básně má svůj základ v milostném zážitku s Emilií. Ona totiž byla pro básníka „die schönste Rose“, „die Schönste dort im Thal und hier auf Höhen“. Proto říká-li básník

O Rose, du Kaiserrose,
Du hast mir's angethan,¹²¹⁾

netýkají se tyto verše Julie, nýbrž Emilie. Rozchod s ní byl pro básníkův vnitřní život osudový. Vyjadřuje to v závěru své básně. Jeho střelec hyne a ještě po smrti tiskne růži krvavýma rukama ke krvácející hrudi. Vinu tragického střelcova konce připisuje růži:

Es träumt ein Grabeshügel
Zu Schönbrunn tief im Tann
Und das hat die Kaiserrose,
So scheint es mir immer, getan.¹²²⁾

Rozchod s Emilií způsobil básníkovu citovou smrt, zavalil ho bezútěšným smutkem:

Mir ist um's Herz so schwer!
Ich weiss, ich werde sterben
An jener Wundermähr.¹²³⁾

Tragická pohádka prožitá v Černovicích probudila se vždy znova v básníkových vzpomínkách, kdykoli se pokusil o sblížení s jinou ženou. Víme, že láska k Emilii zasáhla ničivě do blíže nám neznámého básníkovy poměru k ohnivě cikánce, již básník ve své poezii nazývá Corou. Také tato exotická orientální růže obohatila „růžový“ repertoár básníkův.

Tragický zážitek černovické lásky ožil, když se básník začal sblížovat s Pavlínou Voljanskou. Na její počest napsal své „Дви мичи рожеви“, které vyšly ve zvláštní brožuře v Černovicích tiskem Rudolfa Ekhardta, nákladem patrně vlastním, r. 1865.¹²⁴⁾ Básník dal svému dílu výmluvný podtitul „Mosmy

¹²¹⁾ Пис. I, 732.

¹²²⁾ Пис. I, 732.

¹²³⁾ Пис. I, 731.

¹²⁴⁾ Пис. I, 175.

коханню на поклін“, aniž ovšem to „коханья“ jmenoval blíže. A opět se tu setkáváme s dvěma pohádkami o růži.

První v nás nevzbuzuje žádné pochyby, o jaké a které „коханья“ tu jde. Situace je táž jako v „Die Rose und der Schütz“ a v „Die Kaiserrose“. Nejprve nám básník představuje svého hrdinu: byronovsky mlčenlivého vojáka, o němž kamarádi-vojáci povídají, že je buď nešťastný, nebo hrdý. Pak ho vidíme na stráží v císařské zahradě v Schönbrunnu stojícího u nejkrásnější růže. Avšak poměr mladého střelce k růži není něžný a milostně oddaný. Střelec je výbojný a ironický, lehkomyšlný a krutý. Růži slibuje:

Обломлю тя, учахну тя...
 Ще й затичу за кресаню
 Стрілецьку мою,
 Молодому царевичу
 тобов пофалюсь.
 Ще й на базар понесу тя —
 на панський базар,
 А як с тобов нагуляюсь,
 панам тя продам!¹²⁵⁾

Tento básníkův příkrý postoj k první lásce je dost zvláštní a neobvyklý. V žádné ze svých písní o růži není hrdina tak příkře aktivní. Co bylo příčinou této básnickovy agresivnosti? Na vysvětlení by se nabízela okolnost, že básník byl zdánlivě šťastně zamilován do Pavliny Voljanské. Ale hned druhá píseň, jejímž námětem je Feďkovyčův poměr k Pavlině, tomu odporuje. Básník nevěřil ve šťastný konec svého poměru s Pavlinou. V jeho výpadu proti „první růži“ hrála roli okolnost jiná: snad to byl pocit utajené žárlivosti, že se vdala za „pana“, snad pozdní pocit lítosti, že nedovedl lépe využít svého milostného poměru. Ale snad se tu kontaminují dva prožitky: láska k Emilii a láska k cikánce a růže se stává symbolem obou žen. Básník si totiž vyčítá v mnohých básních věnovaných své cikánské lásce jakousi nám blíže neznámou vinu, které se dopustil v poměru k ní. Ať již tedy schönbrunnská růže symbolizuje kteroukoliv básnickou lásku, konec je týž: tragický. Střelec, ať je něžný a oddaný jako v „Die Kaiserrose“, nebo ať je: „фудульний людський син“ jako v první z dvou písní o růži, končí tragicky. Něžná růže se mstí za zlý záměr střelcův, bere na sebe úlohu osudu:

Ходи ж тепер вінчатися
 Зо мнов під моріг!¹²⁶⁾

V té poslední verzi Feďkovyč svou pohádku o růži značně přetvořil: přiblížil ji slovanské báji o vztahu člověka k rostlině, zpravidla tragickému, jak to zpracovávali ve svých „lidových“ baladách romantikové, náš Erben v Lillii, Mickiewicz v Liliích, Ševčenko v Topolu. Feďkovyčova báseň je spíše baladou než pohádkou a její baladický ráz je zesílen tím, že se v ní vyskytují „з ножем дві Маланці“. Růže si je pozve „в дружбу, Невістину свою постіль кровю да зрощу“.¹²⁷⁾

¹²⁵⁾ Пис. I, 175—76.

¹²⁶⁾ Пис. I, 176.

¹²⁷⁾ Пис. I, 177.

Druhá píseň je paralelou i protikladem první. Hrdina není již císařským střelcem, nýbrž ovčákem, ale jeho pocit tragiky i celkový duševní stav je stejný. Byronovsky mlčenlivý nedá nahlédnout do svého nitra ani své matce, jak to nedovolil ani svým kamarádům-vojákům. Opět hlídá růži, tentokrát ne v císařské zahradě v Schönbrunnu, nýbrž na nejvyšší polonině v zeleném háji. A nemá v ruce zbraň, nýbrž trembitu (šalmaj). Jeho poměr k růži je nyní jiný: není cynický, nýbrž něžně oddaný. Zpívá růži-lásce sliby a vyznání, zpívá ukolébavky. Slibuje jí věrnost na celý život Ale šípková růže je hrdá a nedostupná. A tak zpívá píseň o nešťastném džaurovi, jenž se zamiloval do mladé sultánky a zaplatil za její lásku životem. Opojení láskou bylo krátké, trvalo jen jedinou noc, ráno hrdá růže zazpívala vyčítavou píseň a opět si vyžádala jako ona v císařské zahradě život mladého ovčáka.

Obě písně úzce s sebou souvisejí. Ač hrdá šípková růže má být nesporně symbolem básníkovy lásky k Pavlíně Voljanské, pocit tragiky jej neopustil, naopak ještě se zesiluje. Neboť byl-li tragický konec střelcův výsledkem jeho cynického poměru k růži, je tragický konec ovčákův výsledkem tvrdého zásahu osudu. Ovčák je pozorný a něžný, ale růže je hrdá. Avšak ne v tom je nakonec tragický zásah osudu, nýbrž v neustálé básníkově vzpomínce na minulé tragické děje. Dvakrát se k nim básník vrací. Poprvé v písni o tragické lásce džaurově k sultánce. Píseň, ač nepochybně vznikla pod dojmem četby, není ničím jiným než jinotajem básníkovy první lásky k Emilii. Ten džaur, jenž přivoněl k otrávené růži a zahynul pro svou odvalu, není nikdo jiný než básník sám, který hyne citově a mravně, protože se odvážil milovat „velmožnou pannu“. Sultánka, kterou utopili v Dunaji za její lásku k džaurovi, není opět nikdo jiný než Emilie, kterou provdali do ciziny. A zákeřný Turek-paša — toť sám všemocný osud, který všechno krásné, každou radost, každý květ života otráví.

Podruhé se básník vrátí k vzpomínkám v písni růže o střelcově svatbě. Před touto písni se ozve silný disonantní akord: otázka růže, proč má ovčák na své haleně krev. A pak začíná nová verze tragické svatby střelce s růží v císařské zahradě v Schönbrunnu. Shodnost závěrečných strof písně schönbrunnské růže se strofami písně šípkové růže není náhodná. Nejde jen o vzpomínku, jde o předzvěst konce básníkovy nové tragické lásky. Básník tu vyslovuje hlubokou nevíru v dosažení milostného štěstí, ač svou báseň věnoval vyvolené. Hluboký pesimismus proráží ze závěrečných veršů, které tak nevzrušeně, klidně, s jakousi železnou nutností opakují obraz mrtvého hrdiny, ležícího na zkrvaveném trávníku a držícího v ruce krvavý kvítek lásky — růži, přitisknutý k srdci.

„Дві пісні рожеві“ spolu s hrou „Так вам треба“ vyvolaly nespokojenost určité části tehdejších čtenářů. Vyslovil ji svým dopisem, uveřejněným v časopise „Русь“, jakýsi pisatel z Brodů, který zapochyboval o hodnotě básnických děl napsaných pro vydání první sbírky. „Дві пісні рожеві“ a jiné drobné básně nazval „забавкою без цінности“. Makovej tuto kritiku nazývá spravedlivou.¹²⁸⁾ Feďkovyč se jí však cítil dotčen do té míry, že se ihned po jejím uveřejnění vzdálil z literárního jeviště, přerušil styky s lvovskými literárními kruhy, přestal psát do časopisů. Od této kritiky začíná Feďkovyčův rozchod s ukrajinskou literární veřejností a s ukrajinskou literaturou. I když kritika

¹²⁸⁾ Житєпись, 368.

byla formulována věcně a slušně, bez jakýchkoliv satirických šlehů a bez ironie, citlivého básníka se dotkla velmi bolestně. Co se však zdá horší, ovlivnila soudy kritiků a badatelů o životě a díle Feďkovyčově div ne na půl století, ba i déle. Mínění brodského pisatele, že první básnickovy práce byly nejlepší a ty pozdější nestojí za mnoho, opakoval kde kdo až po Makoveje, stejně jako názor Drahomanovův, že nejlepší částí básníka díla jsou povídky, opakovali i takoví vynikající jedinci jako Lesja Ukrajinka. Měl brodský dopisovatel do časopisu „Русь“ pravdu, když řekl, že „Рожеві квіти і иньші дрібні поезиї суть тільки забавкою без цінности“?

Nežli si odpovíme na tuto otázku, stanovme si, o jaké jiné básně mohlo jít kromě brožury „Дві пісні рожеві“. R. 1865 uveřejnil Feďkovyč jen dvě básně „Буковина“ a „Сам“. Vyšly sice také německé „Gedichte“, ale na ty asi brodský pisatel nemyslel. R. 1864 žádné básně nevycházely, vyšla však řada básní r. 1863 v časopisech. Mohl tedy brodský pisatel míti na mysli také tyto básně. Které z toedy byly básně, jež nazval hračkami bez hodnoty? Je jich dlouhá řada: „Нива“, „До мого брата Олекси Чернявського“, „Писанки“, „До керманича“, „Дарма“, „Не можу“, „Чекайте“, „Однако“, „Зіронько моя“, „Шипітські берези“. Tyto a snad ještě jiné básně mohly vyvolat nespokojenost brodského pisatele. Právem? Na to bylo by potřebí odpovědět všestranným rozbohem těchto básní, především však poetického diptichu „Дві пісні рожеві“.

Makovej vykládá, že „Дві пісні рожеві“ nebyly srozumitelné ani adresátce, ani dokonce těm, kdo dobře znali Feďkovyčovy milostné historie.¹²⁹⁾ Makovej má pravdu potud, že „Дві пісні рожеві“ byly nesrozumitelné, pokud šlo o básnickovy konkrétní prožitky a o události jeho života, obsažené v těchto básních. Ale jako dílo básnické srozumitelné jsou a byly vždy a měly svůj půvab stejně tenkrát, jako jej mají dnes. Jejich verš a snad i kompozice jednotlivých částí byly sice přejaty z Ševčenkovy básně „Калина“ (Чого ти ходиш на могилу), jak to ukázal Makovej, ale kromě toho vše ostatní v těchto básních bylo originální, zejména jednotlivé písně, střelcova, ovčákova, růžina, mají velmi mnoho půvabu. Zvláště básnickovy obrazy jsou originální a nečekané. Patří sem především nádherný ohlas koljady v druhé básni, líčící střelcovu svatbu s růží, kde je použito řady lidových prvků, např. smíšení představ křesťanských a pohanských (bůh starý a mladý, svatý Ivan, a dvě Malanky s nožem), symbolické bazalkové kříže (bazalka — василько, pohanská představa pro měsíc), máky a lilie jako družbové a družičky. Všechny tyto obrazy mají svou symbolikou — hutnou a mnohdy jen nepatrnými narážkami naznačenou — mnoho účinného půvabu. A již samo téma ukazuje jen formální závislost Feďkovyčovu na Ševčenkovi. Feďkovyč dovedl důsledně srovnávat svou paralelu, přitom se neopakovat mechanicky, nýbrž přizpůsobovat své verše situaci, smyslu každé básně. To nejlépe vidíme na písni růže schönbrunnské a růže šípkové, obě jsou záporné a káravé, obě výhrůžné, ale při totožnosti tónu a formy naprosto rozdílné. Píseň šípkové růže je obrazově bohatší než píseň schönbrunnské. O paralelní důslednosti svědčí také závěrečný odstavec obou písní. Je zdánlivě stejný, ale důrazně diferencuje obě situace. Makovej mluví o alegoričnosti skladby, jenže alegoričnost je tu uplatněna ze stanoviska básníka, nikoliv čtenářova. Pro čtenáře nezasevě-

¹²⁹⁾ Житєписць, 351.

ceného do básníkového života ve Feďkovyčově skladbě žádné alegorie nebylo. Skladba je lyricko-epická, má svou dějovou osnovu — a čtenář ji mohl chápat jako baladickou pohádku. A tak ji asi také chápal brodský pisatel, který napsal, že skladba je hračka bez větší hodnoty.

Abychom tento soud pochopili, musíme si uvědomit situaci ukrajinské národní smýšlející inteligence v Haliči v šedesátých letech. Po stránce národnostní neměli Ukrajinci v Haliči ustláno na růžích. Musili vést dvojitý boj: proti rakouským úřadům a proti polské vládnoucí třídě, která opanovala zemi hospodářsky a politicky a snažila se své moci využít ve smyslu nacionálním i ekonomickém. Za těchto okolností Feďkovyčovy milostné písně, řešící jeho osobní problémy, zaměřené subjektivně, zdály se některým čtenářům neúčinnými pro národ. Čtenáři vlastenci a bojovníci přáli si jinou poezii, méně osobní, více zaměřenou na veřejné děje. Brodský pisatel to také dost jasně formuloval. Když vyčetl básníkovi, že jeho poslední verše jsou jenom „забавкою без цінности“, praví: „а преці при його знанню руської народньої мови, при його поетичнім таланті він в силі був би утворити що путнього, розчитавшись в нашії історії“.

Jak vidíme, chtěli od básníka literaturu politickou, ale nechtěli, aby mluvil otevřeně, přímo. Básník psal básně politické s aktuální náplní, např. své vzpomínkové básně (tzv. pomennyky) na paměť Ševčenkovu a svá poslání k ukrajinskému národu. Ale tyto práce nikdo nechtěl vydávat, blokovali je tak dokonale, že ani rukopis nechtěli básníkovi vrátit. Jeden z těch rukopisů ležel div ne sto let, než se dostal v naší době náhodou na denní světlo. Vlastenci se báli těchto básní, protože prý byly příliš „krvavé“, jak to řekl jeden z redaktorů. Vlastenecké myšlenky chtěli číst v neškodném zábalu minulosti, v básních s historickými tématy. To byla podle jejich názorů cenná poezie, hodná velikého básníka. Ale Feďkovyč nerad zabíhal do minulosti, držel se přítomnosti a nerad si dával předpisovat látku svých děl. Ten zdánlivě drsný a primitivní Hucul měl smysl pro dobrou poezii a takovou také psal. Byl snad první mezi ukrajinskými básníky v Haliči, který převzal pochodeň Ševčenkovu a stavěl se ke světu a životu stejně jako on. Jiná věc, že neuměl kriticky přejímat jeho hodnoty. Chtěl variovat Ševčenka tak, jak to dělal u lidových písní. Jenže majetek umělého básníka nelze brát tak jako folklór. To si Feďkovyč neuvědomil a nikdo z jeho okolí ho o tom nepoučil. Nazývat však jeho verše bezcennými hračkami nebylo správné a Makovej nemá pravdu, když se ztotožňuje s kritikou brodského pisatele. Feďkovyč měl právo psát takové básně, jaké psal, a tyto básně nejsou o nic méně hodnotné než básně jiných jeho současníků, naopak vynikají nad ně vysoko svou svěžestí a formální dokonalostí. Brodský pisatel vybízel Feďkovyče, aby přestal psát o svých vojenských zážitcích, aby odsunul ze svého zorného úhlu vojenské vzpomínky, neboť prý nepůsobí tak, jak působila báseň o zabitém hulánu nebo báseň „Шельвах“ Ale od r. 1863 Feďkovyč nenapsal ani jedinou báseň s vojenským námětem. Co si tedy máme myslet o brodském pisateli a jeho zastáncích, jsou-li jeho kritická slova podložena tak „přesnými“ fakty? Můžeme se jen divit, že ani tenkrát, když byl dopis uveřejněn, ani později nikdo neukázal jeho bezpodstatnost.

Makovej zešíroka píše, jak se Feďkovyč hněval na brodského pisatele a jak v důsledku této kritiky přerušil styk s Lvovskou a vídeňskou „hromadou“. Vidí v tom básníkově podivínství a nepřímě mu to má za zlé. Když Feďkovyč napsal Horbalovi dopis, ve kterém se po „huculsku“ vypořádával s redaktory

Ivovských novin a časopisů,¹³⁰) Makovej se plně ztotožňuje s redaktory a zazlívá básníkovi jeho prudkost.¹³¹) Feďkovyč byl člověk temperamentní a jeho reakce byly prudké, snad by je někdo nazval neomalenými. Ale hněv proti brodskému pisateli byl opodstatněn. Neboť fakt je, že dopis do „Rusi“ napsal člověk, který chtěl básníkovi ublížit. Jeho kritická slova byla bezpodstatná. Jeho tvrzení neodpovídala pravdě. Byl to snad někdo, kdo záviděl básníkovi jeho popularitu, vážnost a lásku mladého pokolení. To vše vyčetl básníkovi s chutí a neomaleně hned v prvních slovech své kritiky. Chtěl nadaného a odvážného básníka, bojovníka za sociální spravedlnost, strhnout ke krotké a průměrné historické beletristice, v níž se tenkrát topilo tolik jiných průměrných spisovatelů. Feďkovyč, který přes svou prudkost neuměl bojovat, zahájil na literární frontě ústup, odmlčel se. A to právě asi bylo cílem „brodské kritiky“. Ublížila nejen Feďkovyčovi, nýbrž také ukrajinské literatuře v Haliči, které až do Frankova příchodu odňala nejnadanějšího básníka.

Polovina šedesátých let znamená vrchol tzv. „Ševčenkova vlivu“ na Feďkovyče. Co máme pod pojmem „Ševčenkův vliv“ rozumět? Badatelé většinou chápou tento vliv jako otrocké následování Ševčenka, a tedy jako něco záporného, ubližujícího Feďkovyčově originalitě. A většinou se přitom již od časů Ivana Franka ukazuje na některé stylistické parafráze Ševčenkových veršů, které podle Frankova mínění navždy vyřídily Feďkovyčovy básně kolomyjské sbírky, např. básně „Мертвець“ nebo „Городенчук“. Ševčenkův vliv na Feďkovyče však nebyl záporný, byl naopak blahodárny. Epigonství, které se Feďkovyčovi vytýká, je pouze jazykové, slohové. Feďkovyč parafrázuje některé obraty, začátky básní, které mu jako neodbytný, fixní motiv zní v myslí, které nedovede překonat, vypudit z myslí, které však slouží jen jako jakýsi odrazový můstek k samostatnému projevu. To je ovšem vlastní tvůrčí metoda Feďkovyčova. Stejně si počíná i ve svých lyrických básních, inspirovaných lidovou písní. Bral z lidové písně několik řádků, ale pak se od svého inspiračního pramene odchyloval a rozvíjel myšlenky naprosto samostatně. Podobně si počínal i ve svých německých básních, v nichž často parafrázoval zejména Heinricha Heina. A musíme vzít ještě jednu okolnost v úvahu. Čistý, bohatý a překrásný jazyk velkého ukrajinského Kobzara zněl huculskému uchu Feďkovyče, jehož dílo bylo těžkým zápasem o ukrajinskou řeč a její práva na existenci, jako nepředstížitelný vzor. Na Ševčenkově díle se náš básník učil své mateřštině, její nejčistší a nejdokonalejší podobě. Ševčenko vedle lidové písně se stal druhým zdrojem jazykové inspirace našeho básníka. Odtud jeho snaha psát stejně nebo podobně jako Ševčenko, ne ovšem brát myšlenky a obsah, nýbrž připodobnit se velkému učiteli po stránce jazykové a slohové.

Z doby kolem r. 1865, kdy vliv Ševčenkův na Feďkovyče dosáhl vrcholu, máme dvě básně, které variují Ševčenkovu báseň „Думи мої“ z třicátých let (nikoliv stejnojmennou báseň z let čtyřicátých). Neboť v obou Feďkovyčových básních „Думи мої, думи мої“¹³²) i „Думи мої, діти мої“¹³³) obrací se Feďkovyč ke svým básním jako Ševčenko s výčitkou, proč k němu přišly. Ševčenkova

¹³⁰) Пис. IV, 160.

¹³¹) Житєпись, 369.

¹³²) Пис. I, 180.

¹³³) Пис. I, 191.

báseň z let čtyřicátých naopak prosí dumy, aby k němu přišly a neopouštěly ho. Obě Feďkovyčovy básně jsou podmalovány autobiograficky a jsou plné stesku na lidi. Zejména první báseň vyčítá bohu, že dal básníkovi boží jiskru a nenechal ho žít jako prostého člověka a těšit se ze života jako ostatní lidi:

Чо' казав мінять
Сей світ такий красний, такий прехороший,
За другий якийсь-там...¹³⁴⁾

Básník není spokojen se svým osudem a posláním básníka:

Не ліпше би було гуляти та пати
Як другі гуляють?¹³⁵⁾

Je zřejmé z těchto veršů, že básník tuto svou báseň psal v době, kdy jeho osobní situace vyžadovala lyrické formulace, jimž nejbližší byly Ševčenkovy verše. Víme, že rok 1864 byl pro básníka Feďkovyče rokem velmi málo plodným a málo vydatným po stránce publikační. Franko ve své poznámce k básni je toho mínění, že báseň byla napsána jako reakce na to, že se básník po svém usídlení v rodné vsi nebude moci pro nezbytné venkovské práce věnovat literární činnosti po kolik let. Avšak Franko nedocenil verše, ve kterých si Feďkovyč stěžuje na literární práci a naopak venkovské zaměstnání oceňuje jako pramen klidu a spokojenosti. Vždyť praví ve své básni:

Відчепіться мене, думи,
Люте мое горе!
Може я би ще вигоїв
.....
Моє серце зворушене
Да ще й пожив в людех
Без лишенька, без свічкої
Тяжкої осуди.¹³⁶⁾

Tu jasně vyznává, že literární činnost mu přináší těžké hoře a že jeho příčinou jsou lidé. A že jeho stesk vyplývá z jeho literárního poslání, to zcela jasně čteme ve verších:

Ліпше волам круторогам
У поли орати,
Як книжечки виорювать —
Да не борозною,
А дрібними сльозоньками...¹³⁷⁾

Je tedy báseň reakcí na nepříjemnosti v literární práci. Patrně se nějak uvolňovaly a kazily básníkovy svazky s literárními kruhy lvovskými, ač se o tom v korespondenci mnoho nedozvídáme. Básník žijící na daleké zapadlé vesnici bez blízkosti kulturního střediska byl odkázán na své přátele, pokud šlo o publikaci jeho děl. Přátelé už dříve měli určité výhrady k jeho dílu, redaktoři měli své názory na literaturu a Feďkovyč se pomalu stával nepříjemným a neaktuálním

¹³⁴⁾ Пис. I, 181.

¹³⁵⁾ Пис. I, 181.

¹³⁶⁾ Пис. I, 182.

¹³⁷⁾ Пис. I, 182.

v očích mladší generace. A snad se jeho popularita v širokých kruzích čtenářů stala také nežádoucí pro některé literární činitele, dokonce i přátele. Zásahy redaktorů do jeho díla, potlačování některých prací, troufalost mladých, jimž básník musil dát několikrát za vyučenou, např. v případě Hnata Rožanského, lehkovážný způsob jednání s básníkem ze strany některých studentských spolků, např. vídeňské „hromady“, jak se projevil později při vydání kolo-myjské sbírky, to vše se projevvalo již od r. 1864. Odtud básníkovy teskné tóny v obou básních, parafrázujících začátek Ševčenkovy básně „Думи мої“.

Druhá báseň „Думи мої, діти мої“ nemusila být napsána až r. 1867, jak myslí Franko, mohla být napsána již dříve, již r. 1865, i když Frankovo datování podpoří verše, jež mohou být reakcí na kritiku brodského pisatele:

Думи мої, думи,
Теперь довелось за вас відвічати,
Бо в'ни мене лають, мені дорікають:
„Ледашо ти, кажуть, іди в поле жать,
А не втрай дрібні сльози
Тихими ночами“.¹³⁸⁾

Avšak tyto verše je možné vysvětlit na základě korespondence také tak, že vyčítky stran poezie pocházely z úst blízkých přátel, zejména z úst matčiných. Feďkovyč si totiž po svém propuštění z vojenské služby a po usídlení na vesnici nehleděl dost hospodářství a matka mu to vyčítala. Tento předpoklad podporuje fakt, že před citovanými verši předchází místo o básníkových toulkách světem na vojně. Tato okolnost vlastně učinila Feďkovyče básníkem. Ale to nemohl adresovat brodskému kritikovi, který neměl vinu na básníkově osudu, nýbrž lidem blízkým, kteří k jeho vojenské dráze měli blízký vztah. Také optimistický závěr básně nemohl vzniknout po „brodské kritice“. Ale ať báseň byla napsána kdykoli, r. 1865 nebo 1867, nebyla slepým epigonským napodobením básně Ševčenkovy, byla zcela originální, neboť je opravdovým výrazem tehdejšího básníkovy duševního stavu, jeho pocitů a nálady.

Ševčenkův vliv na Feďkovyče vcelku ovšem záporný nebyl, naopak Koržupová správně zdůrazňuje jeho blahodárnost.¹³⁹⁾ Velký Kobzar utvrdil našeho básníka v tom směru práce, který mu byl nejvlastnější: v zdůrazňování lidovosti nejen ve směru etnografickém, ale také ve směru sociálním. S pomocí Ševčenkovou poznal básník potřeby ukrajinského lidu v Bukovině, jeho osvobozovací snahy, jeho boj proti útlaku cizích okupantů; Ševčenko posílil Feďkovyče v odporu proti rakouské vládě, proti císaři, proti církvi i proti buržoazní ukrajinské společnosti. Ševčenko vedl Feďkovyče k revolučním ideím, o kterých mluvili ukrajinští haličtí inteligenti jako o krvavých a kterých se báli. Ševčenkův blahodárny vliv odváděl Feďkovyče od minulosti, v níž ukrývala svůj hurá-patriotismus haličská inteligentská společnost, k živé a bolavé přítomnosti, působil od samého začátku Feďkovyčovy tvorby, jak to ukazuje již první básnická sbírka a básníková korespondence. „Není u nás jasnějšího slunce než Taras“, psal Feďkovyč. S léty se vřítával stále víc a hlouběji do Ševčenkových děl a lépe ho chápal. Básně napsané pod jeho vlivem neuveřejňoval vždy. Obě vzpomenuté stylistické variace Ševčenkovy básně „Думи мої“ zůstaly v rukopise a uveřejnil je teprve Franko v kritickém souborném vydání.

¹³⁸⁾ Пис. I, 192.

¹³⁹⁾ „Юрій Федькович“, 53.

Hluboké pochopení Ševčenkových ideí ukazují Fed'kovyčovy básně věnované památce velkého ukrajinského básníka k výročí jeho úmrtí. První taková báseň vyšla ve sbírce „Поєзія“ (Співацька добра-ніч на скін Тараса Шевченка), ale v ní ještě nenalézáme prohloubené chápání ukrajinského básníka. Zde Fed'kovyče zajímá jen jeho lidský osud. Síla jeho zpěvu, jenž celou Rus může zbořit, stala se našemu básníkovi zřejmou až později, když napsal svou německou báseň „Taras“. Plné pochopení Ševčenkových myšlenek projevilo se však teprve v samostatně vydané poémě „В день сконы батька нашого Тараса Шевченка, Кобзаря Русі, Мартира України предтечи нашої волі і слави“.¹⁴⁰⁾ V této básni se staví básník poprvé kriticky ke svým rodákům, kteří nechtěli chápat velkého Kobzara správně, nehledali v jeho oslavování ideje života a pravdy, nýbrž ho oslavovali jako mrtvého:

Чого прийшли ви во святеню?
В святому храмі що шукать
Прийшли, сини ви України?
І пророка поминать
Мов би мерця у домовині?¹⁴¹⁾

Už tento úvod ukazuje básníkovo pobouření, jeho nesouhlas s postojem ukrajinské haličské společnosti k Ševčenkovi. Básník ho nepovažuje jako ostatní za mrtvého. Neboť Ševčenko byl prorokem pravdy a „Хіба ж пророки правди гинуть?“ Básník mluví jazykem církve, náboženství a modlitby, aby tím jasněji a zřetelněji vyložil své „krvavé“ myšlenky. Neboť mluví-li — později ovšem — Natal Vachňanyn o „krvavých“ básních, které Fed'kovyč píše na počest Ševčenkovu, nemýlí se mnoho. Veliký Kobzar rozpaloval našeho básníka do žáru již od samého začátku známosti Fed'kovyčovy s jeho dílem. Fed'kovyč dobře vystihl, že Ševčenkova píseň bořila chrámy současného pořádku. Také v naší básni, ač ještě skrytě pod rouškou evangelijního obrazu, zní hrozba z Fed'kovyčových veršů. Což neví soudobá společnost, že Syn Spravedlivého vzkřísil všechny spravedlivé a posadil je na trůn, aby soudili ohnivými jazyky původce otroctví a hrdé vládce nepravdy? Není hrobu pro proroky svobody ani pro jejich vlast. Jinými slovy Ševčenkovy ideje svobody jsou živé v celé Ukrajině a nedovede je potlačit ani Polák, ani tyran-car se všemi svými pomocníky. Místo pláče vyzývá básník své rodáky k radostnému zpěvu Alleluja. Naléhavě se ptá ctitelů Ševčenkových, „apoštolů Ukrajiny“, proč přišli do kostela. Odmítá jejich nářky a slzy, všechny už byly vylity, je nyní nutno v Ševčenkově díle pokračovat, šířit jeho ideje po celé Ukrajině, poučovat ubohý lid, bojovat za jeho svobodu.

Fed'kovyčova báseň je nesena prorockým patosem, mluví ke čtenáři biblickými obrazy, ale není nikterak zbavena aktuálnosti. Její aktuálnost je v nacionalistickém vlastenectví. V jeho jménu zaujímá básník útočný postoj nejen k Polákům, ale také k Moskvě. Ovšem protimoskevská tendence je svým ostřím namířena proti carovi, který je pro básníka jednoznačně tyranem, a proti jeho přísluhovačům. Z nich stíhá svým hněvem haličské moskvořily. Vidí v nich nové jidáše, kteří za ruble chtějí i haličské Ukrajince prodat ruskému caru. Nemluví tu z básníka snad rakouský patriotismus, jehož byl vzdálen. Své myšlenky

¹⁴⁰⁾ Пис. I, 185.

¹⁴¹⁾ Пис. I, 185.

formuluje spíše pod vlivem ukrajinského nacionalismu, jak jej chápali jeho mladí přátelé a jak jej v básníkovi zvroucnila četba některých děl Ševčenkových. Když čteme jeho výzvy k jednotě, z jeho veršů vane přímo jakýsi mesianismus.

Ale tento tón je jen přechodný, snad dokonce náhodný. Probudil ho náboženský duch básně. Další vzpomínkové básně — nepochybně pod vlivem hlubšího studia Ševčenkových děl — jsou již docela jiné: při veškeré vroucnosti jsou revolučně radikální, „krvavé“, jak řekl Vachnňanyn. Naše báseň, vydaná neznámo kým, snad samým básníkem, je zárodkem příštích radikálních básní, je první v řetězu básní, které podrobují soudobou společnost kritice a žádají od ní radikální postup ve věcech národních. Později k motivům národním připojil básník motivy sociální, které nakonec převažují. A v tom je teprve vlastní Ševčenkovo mohutné působení na našeho básníka.

